

SSAD

Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

ISSN 2587-2621

Volume 7, 100th Anniversary of Republic of Türkiye Special Issue

sisaddergi@gmail.com

Makale Türü/Article Type: Araştırma/Research

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 20.06.2023

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 17.08.2023

DOI: 10.30692/sisad.1317587

CUMHURİYETİN İLANININ AKBABA GAZETESİNE YANSIMALARI

Reflections of The Republic's Proclamation on Akbaba Magazine

Uğur ÜÇÜNCÜ

Prof. Dr.

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-5282-8868

uucuncu@ktu.edu.tr

Atıf/Citation: Uğur Üçüncü (2023), "Cumhuriyetin İlanının Akbaba Gazetesine Yansımaları", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.7, Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı zel Sayısı, s. 1-23.

z: *Akbaba*, Türk Milli Mücadelesi yıllarından 1977'lere kadar dönemine ayna tutmayı başarabilmiş bir mizah gazetesidir. Gazetenin uzun yıllar varlığını sürdürebilmesinin en önemli sırrı yetenekli ve tecrübeli yayın kadrosu ile sahibi Yusuf Ziya Bey'in farklı dönemlerde siyasal erklerle iyi ilişkiler kurabilmesi ve onlardan destek bulmayı başarabilmesidir.

Akbaba, Türkiye'de cumhuriyetin ilanı sürecini yakından takip etmiştir. Başyazılar, köşe yazıları, kurgu diyalogları, mülakatlar ve şiirler ile mizahi perspektiften cumhuriyetin ilanı sürecini kamuoyuna taşımiştır. Akbaba, cumhuriyetin ilanı desteklemiştir ve cumhuriyetin o an için uygulanacak en iyi rejim olduğunu ve içselleştirilmesi gerektiği fikrini savunmuştur. Cumhuriyetin ilan usulüne karşı çıkanları başlangıçta nemsememişe de bir süre sonra eleştirmiştir. Cumhuriyeti hararetle destekleyen İttihatçıları ise samimi bulmamış, onları kendi çıkarları için cumhuriyeti kullanmaya çalışmakla suçlamıştır. Meşrutiyet denemesinin İttihatçıların keyfi uygulamalarıyla başarısız olduğunu sıklıkla vurgulayarak aynı hataların tekrar edilmemesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Cumhuriyet'in en güçlü dayanağının Mustafa Kemal Paşa önderliğinde, vatan ve millet olduğu ve yeni rejimin güçlendirilerek, yaşatılarak geleceğe taşınması halinde Türkiye Cumhuriyeti'nin istikbalinden herkesin emin olabileceği düşüncesini savunmuştur.

Bu çalışmada öncelikle Akbaba gazetesinin kuruluşundan kapanışına kadar gelişim evresi ortaya konmuştur. Ardından cumhuriyetin ilanının Akbaba'daki yansımaları dönemin genel ruhu etrafında incelenmiştir.

Aanahtar Kelimeler: *Akbaba*, Cumhuriyet, Yusuf Ziya Orta, İsmet İnn, Adnan Menderes.

Abstract: *Akbaba* was a humor magazine that managed to mirror its period from the years of the Turkish National Struggle to 1977. The most important secret of the magazine's existence for many years is that Yusuf Ziya, the owner of the newspaper, with his talented and experienced editorial staff, was able to maintain good relations with the political powers and to find support from them.

Akbaba closely followed the proclamation of the republic in Türkiye. The magazine brought the proclamation process of the republic to the public from a humorous perspective with editorials, columns, fictional dialogues, interviews and poems. *Akbaba* supported the proclamation of the republic and defended the idea that the republic was the best regime to be implemented for the moment and should be internalized. Although the magazine initially ignored those who

opposed the proclamation procedure of the Republic, it criticized them after a while. On the other hand, it did not find the Unionists, who enthusiastically supported the Republic, sincere and accused them of trying to use the republic for their own interests. *Akbaba* emphasized that the constitutional test failed with the arbitrary practices of the Unionists, and drew attention to the fact that the same mistakes should not be repeated. The magazine defended the idea that the strongest support of the republic was the homeland and nation under the leadership of Mustafa Kemal Pasha and that everyone can be sure of the future of the Republic of Türkiye, if the Republic is strengthened, kept alive and carried to the future.

In this study, first of all, the development phase of *Akbaba* magazine from its foundation to its closure was revealed. Then, the reflections of the proclamation of the republic on *Akbaba* were examined.

Keywords: *Akbaba*, Republic, Yusuf Ziya Ortaç, İsmet İnönü, Adnan Menderes.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde Sened-i İttifak (1808) ile başlayan ve vilayet, sancak ve kaza idare meclislerinde seçimlerle devam eden demokratikleşme süreci, 1876'da Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte önemli bir ivme kazanmıştır. Halkın temsilcilerinden oluşan Osmanlı Mebusan Meclisi ile birlikte meşruti monarşi sistemine geçilmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın olumsuz neticeleri gerekçe gösterilerek meclisin kapatılması ve 1876 anayasasının rafa kaldırılması, Osmanlı Devleti'nde büyük bir karşı reflekse yol açmıştır. Mutlak idarenin yanında kısmen de olsa yönetime ortak olma tecrübesi, II. Abdülhamid'in (1876-1909) kişisel egemenliğine çok yönlü ve her geçen gün artan bir başkaldırışı beraberinde getirmiştir. Bu başkaldırı karşısında geri adım atmak zorunda kalan Padişah 1908'de ikinci defa meşrutiyet rejimini ilan etmek zorunda kalmış ve halkın iradesinin tezahürü olan Mebusan Meclisini yeniden açılmıştır. Osmanlı'da meşruti monarşi bazı geçici kesintilere rağmen yeni Türkiye'nin kuruluşuna kadar devam etmiştir.

Osmanlı Devleti, 1914'te girdiği Birinci Dünya Savaşı'ndan 1918'de mağlup çıkmış ve İtilaf Devletleri ile Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kalmıştır. Daha mütarekenin mürekkebi kurumadan, İtilaf Devletleri Musul, İskenderun ve İstanbul gibi ülkenin önemli yerlerini işgal etmiştir. İşgallerle eş zamanlı olarak Anadolu merkezinde direniş teşkilatları kurulmuş ve Milli Mücadele başlatılmıştır. 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa Samsun'a adım atarak bu mücadelenin başına geçmiştir. Mustafa Kemal Paşa liderliğinde yürütülen askeri mücadele de halk temsiline dayandırılmıştır. Ülkenin pek çok noktasında kongreler toplanmış, istişareler neticesinde alınan kararlar tatbik edilmiştir. İlk fırsatta milli egemenliğin tezahürü olan meclisin İstanbul'da yeniden açılması sağlanmıştır. Fakat İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından 16 Mart 1920 tarihinde resmen işgali ve Osmanlı Mebusan Meclisi'nin toplantı halinde iken basılması, yeni Türkiye'nin önünü açmış ve Ankara'da Büyük Millet Meclisi kurulmuştur. Bundan sonra devletin ana merkezi Ankara, idare üssü ise TBMM olmuştur. Geniş tabanlı halk kitlelerini yansıtan TBMM ve Hükümet peyderpey çıkardıkları 24 Nisan 1920 Kararnamesi, 1 Ocak 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, 1 Kasım 1922'de Saltanatın lağvı gibi kararnameler ve kanunlarla halk hâkimiyetini her alana yaymaya başlamıştır. Lozan Barış Antlaşması ile bir sonraki önemli adım atılmış ve yeni Türkiye varlığını dış dünyaya kabul ettirmiştir.

Mutlak monarşinin sona erdiği Türkiye'nin yeni rejimi ne olacaktı? Bu soru Batı'da da merak edilmiştir. Yüzyıllardır mutlak monarşi ve kısa bir süre meşruti monarşi ile yönetilen Osmanlı Devleti'nin ardından ülkede meclis hükümeti sistemine geçilmişti. Devletin en üst yöneticisi meclis başkanı idi. Kuşkusuz bu meselenin çözülmesi gerekmektedir. Bununla beraber mecliste yeni sistemin değiştirilmesine dair herhangi bir ön hazırlık görülmemektedir. TBMM'nin yabancı ülkelerdeki temsilcileri için ülkenin resmi rejiminin tespit edilmemesi sorun oluşturduğundan bu duruma çözüm bulunması için Hariciye Vekili, Mart 1922'de İcra Vekilleri Heyeti'ne başvuruda bulunmuştu. Fakat hükümet talebi Mayıs 1922'de geri çevirmişti (DABCA, 30-10-0-0/3/14/5/2-3).

Mustafa Kemal Paşa'nın kamuoyuna yönelik cumhuriyeti ilk kez zikretmesi ise ancak 22 Eylül 1923'te Neue Freie Presse gazetesi muhabirine verdiği demeçte olmuştur. Demeçin çevirisi 23 Eylül'deki Anadolu'da Yenigün gazetesinde yer almıştır. Demeçin yayınlanmasının ardından

İstanbul basınında cumhuriyet üzerine bir tartışma yürütülmüştü (Alkan, 2014, 49). Bununla birlikte cumhuriyet rejimi, hatırı sayılır bir hazırlık safhasına ve geniş çaplı istişareye dayandırılmadan ilan edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, cumhuriyetin ilan edileceğini, 28 Ekim saat 20.00'da Çankaya Köşkü'ndeki yemek sırasında 7 kişiye bildirmiş, yemekten sonra Çankaya'da kalan İsmet Paşa ile birlikte cumhuriyet rejiminin kabulünün yasal altyapısı için Teşkilat-ı Esasiye'de yapılacak kanun değişikliği üzerine çalışmıştı.¹ 29 Ekim 1923'te planlı şekilde oluşturulan hükümet bunalımına çözüm bulması için Mustafa Kemal Paşa görevlendirilmişti. Paşa, bir gün önce İsmet Paşa ile hazırladığı anayasa değişikliği teklifini çözüm olarak sunmuştur. Cumhuriyet rejiminin kabulü teklifi önce Halk Fırkası'nın grup toplantısında tartışılmıştır. Toplantıda başta İsmet Paşa olmak üzere çok sayıda milletvekili cumhuriyetin faziletlerinden bahsetmişlerdir. Bunlardan Abdurrahman Şeref Bey, hâkimiyetin kayıtsız şartsız milletindir denilmesinden sonra kime sorulursa sorulsun bu sisteme cumhuriyet denileceğini, dolayısıyla doğan çocuğa ad taktıklarını söylemiştir (Atatürk, 1997, 536-540).

Halk Fırkası'nın grup toplantısının ardından teklif TBMM'ye gelmiştir. Anayasa Encümeni teklifi usulen incelemiş, ardından Genel Kurulda encümen mazbatasını okunmuştur. Milletvekillerinin "yaşasın cumhuriyet" sesleri arasında teklif saat 20.30'da Meclis'te bulunan 158 mebus tarafından kabul edilmiştir. 15 dakika sonra ise Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olarak oy birliğiyle seçilmiştir. (Atatürk, 1997, 540-541). Mustafa Kemal Paşa, yaptığı teşekkür konuşmasında, zaten herkesçe malum olan yürüttükleri adı konmamış sistemin artık uluslararası alanda da devletin ismiyle resmen tescillendirildiğini belirtmiştir. Hakkında gösterilen teveccühe teşekkür etmiştir (Söylev ve Demeçler, 1997, 343-344).

Cumhuriyetin ilanı 29/30 Ekim gecesi 101 pare top atışıyla Türkiye'de duyurulmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın, cumhuriyetin ilanını dar bir kadroyla istişare ederek, hızla tamamlaması kendisine meydan okuyabileceklerini düşündüğü Milli Mücadele arkadaşları ve muhalifleri karşısında yerini güçlendirmek için yapılan siyasi bir manevra olarak görülmüştür. Bir süredir cumhuriyete dair tartışmalar özellikle basında yapılmakla beraber cumhuriyetin aniden ilan edilmesi kamuoyunda beklenmedik bir gelişme olmuştur. Cumhuriyet'in ilan edildiği anlaşılınca gelişme halk tarafından sevinçle karşılanmıştır. 29 Ekim 1923 gecesi İstanbul'daki 3. Kolordu ve İstanbul Kumandanı Şükrü Naili Paşa'ya çekilen telgraflarda cumhuriyetin ilan edildiği, Mustafa Kemal Paşa'nın cumhurbaşkanı seçildiği bildirilmiş, haberin 101 pare top atışlarıyla kamuoyuna duyurulması emredilmişti. Şükrü Naili Paşa sabahı beklemeden 29/30 Ekim sabahı saat 3'ü 10 geçte top atışlarıyla gelişmeyi halka müjdelemişti. Gecenin ardından cumhuriyetin ilanından habersiz olan İstanbul halkı yataklarından fırlamış, bir kısmı İstanbul'un yeniden işgal edildiğini sanarak şehirden kaçmaya çalışmışlardı (Alkan, 1994, 49-50).

Cumhuriyet ilan edildiği zaman Mustafa Kemal Paşa'nın muhalif arkadaşlarının önemli kısmı da dâhil olmak üzere TBMM'nin yarısından fazlası Ankara dışında idi. 334 milletvekilinden sadece 158'i Mecliste hazır bulunmuştu. Dolayısıyla cumhuriyetin ilanı ve Mustafa Kemal Paşa'nın cumhurbaşkanı seçilmesi ittifakla kabul edilse de bu durum salt çoğunlukla gerçekleşmemişti (Alkan, 1994, 49-50). Mustafa Kemal Paşa'nın dar bir kadroyla istişaresi neticesinde cumhuriyeti bir hükümet bunalımı yaratarak hızla ilan ettirmesi ve ilk cumhurbaşkanı olması başta Rauf Bey olmak üzere bazı yakın silah arkadaşlarını rahatsız etmişti. Onlar, cumhuriyetin ilanına değilse de ilan ediliş sürecine ve usulüne dair itirazlarını yükseltmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa'yı şahsi hâkimiyete gitmekle suçlamışlardır. Bu durum da Mustafa Kemal Paşa'yı ve hükümeti rahatsız etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Nutuk'ta cumhuriyetin ilanının millet tarafından sevinçle ve parlak gösterilerle karşılandığını belirtmiştir. Sadece İstanbul'da iki üç gazetenin milletin sevincine dâhil olmakta tereddüt gösterdiklerini ve cumhuriyetin ilanını tenkit ettiklerini söylemiştir. Rauf Bey'in

¹ Süreç için bkz. (Atatürk, 1997, 530-534).

Vatan ve Tevhid-i Efkâr gazetelerine verdiği demeçlerde cumhuriyeti yıpratıcı ifadeler kullandığını ileri sürmüştür. Rauf Bey'in Ankara'ya geldikten sonra da cumhuriyeti benimseyemediğini, muğlak ifadelerle Halk Fırkası içinde tefrikalar yarattığını belirtmiştir (Atatürk, 1997, 533-561).

Rauf Bey, hatıralarında İstanbul'da bulunmakta iken 29/30 Ekim gecesi art arda atılan top seslerinin 100'e yaklaşması ile cumhuriyetin ilan edildiğini anladığını belirtmiştir. Rauf Bey'e göre İstanbul gazetelerinin çoğu cumhuriyetin ilanını beklenmeyen bir gelişme olarak telakki etmişlerdir. Rauf Bey zaten üç yıl öncesinde 23 Nisan 1920'den beri uygulanan sistemin fiilen cumhuriyet olduğu fikrini paylaşmıştır. Vatan ve Tasvir-i Efkâr gazetelerine verdiği demeçte, cumhuriyet kelimesi üzerine tartışmanın doğru olmadığını belirtmekle beraber yeni idarenin halkın çoğunluğunun arzularına uygun hareket etmesi gerekliliğine vurgu yapmıştı. Rauf Bey, Halk Fırkası'nda ikilik yaratma ve cumhuriyet karşıtlığı yapma suçlamasına ise Ankara'ya döndükten sonra TBMM'de cevap vermiştir. Cumhuriyet rejimini kendisinin de benimsediğini, sadece yeni rejimin gereğince tatbik edilememesi endişesini ifade ettiğini söylemiştir (Orbay, 1993, 134-140). İsmet Paşa, kürsüye gelerek kendisinin net bir karar vermesi gerektiğini belirtmiş ya fırkanın programına sadık kalması ya da firkadan ayrılması çağrısında bulunmuştur. Rauf Bey ise, "... Cumhuriyetçiyim. Esasta birlik olduktan sonra üst tarafı teferruattır ve ayrıca aile arasında olduğu gibi konuşarak anlaşmaya varılabilir..." (Orbay, 1993, 141) ifadelerini kullanmış ve yine de kararın kendilerinde olduğunu belirterek meclisten ayrılmıştır. Onun ifadeleri ise başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere hükümet üyelerini tatmin etmemiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın yakın silah ve dava arkadaşlarından Kazım Karabekir Paşa da cumhuriyetin ilan sürecine kendisinin dâhil edilmemesinden üzüntü duymuştur. Karabekir Paşa cumhuriyetin ilanından hemen önce, 27 Ekim'de Trabzon'a gelmişti. 30 Ekim'de Kars'ın kurtuluşunun sene-i devriyesi kutlamalarının hazırlıklarını beklerken 30 Ekim sabahı telefonla Bahriye Müfrezesi Kumandanından Ankara'dan bir telgrafla cumhuriyetin ilan edildiğinin bildirildiği ve 101 pare top atışının yapılmasının istendiği haberini almıştır. Top atışı için Karabekir'den emir beklenmiştir. Karabekir Paşa, hem mebus hem de ordu kumandanı olmasına rağmen bu gelişmeden haberdar edilmemesinin üzüntüsünü yaşamıştır. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'ya Trabzon'dan çektiği telgrafta serzenişte bulunmuştur. Karabekir Paşa top atışı emrini hemen vermemiştir. Ancak 31 Ekim sabahı ajanslarla beraber vilayete tebligat gelince Karabekir Paşa'nın emriyle 101 pare top atışı yapılabilmektedir. Karabekir Paşa, her ne kadar süreçten kendisinin haberdar edilmemesine kızmış ise de cumhuriyetin ilanından memnun olmuştur (Karabekir, 1993, 191-194).

Erzurum Kongresi sürecine katkı yapan, İkinci Dönem TBMM'ye seçilen tek bağımsız milletvekili olan Kadirbeyzade Zeki Bey de cumhuriyetin ilanına doğrudan muhalif olmasa da ilan ediliş biçimini eleştirmiştir. Vatan gazetesi muhabirine verdiği demeçte İkinci Dönem TBMM'nin iki yıllığına seçildiğini kurucu meclisi gibi cumhuriyeti ilan etme yetkisinin bulunmadığını belirtmiştir (Vatan, 5 Kasım 1923, s.4). Cumhuriyet sisteminin meşrutiyetin gelişmiş bir neticesi olduğunu fakat Türkiye'de hükümetin cumhuriyetin temel prensiplerinden hızla uzaklaştığını, kişisel saltanata gidildiğini savunmuştur (Zabıt Ceridesi, 1968, 32; Üçüncü, 2011, 203).

Kısaca yukarıda çerçevesi çizilen cumhuriyetin ilanı sürecine yönelik eleştirilerin odak noktasındaki İstanbul'da, kamuoyunu yönlendirmede çok etkili gazetecilerin bu gelişmeler etrafında kalem oynattıkları görülmektedir. Bu yayınlar arasında yer alan ve tirajı hatırı sayılır derecede olan mizah gazetesi Akbaba da cumhuriyetin ilanı tartışmalarına katılmıştır. Bu noktadan hareketle sürecin mizahi bir perspektiften nasıl ele alındığı ve gazeteye nasıl yansıdığı önem kazanmaktadır. Bu çalışmada bu soruların yanıtları ortaya konacaktır. Fakat öncelikle Akbaba gazetesi hakkında malumat vermek, çalışmanın hedefine ulaşmasını kolaylaştıracaktır.

Akbaba Gazetesinin Kuruluşu ve Tarihi Süreci

Milli Mücadele yıllarında Türk basın hayatında *Güleryüz* ve *Aydede* adlarında iki önemli mizah dergisi vardı. O süreçte Sedat Simavi'nin çıkardığı *Güleryüz*, Ankara Hükümeti'ni, Refik Halit'in sahibi olduğu *Aydede* ise İstanbul Hükümeti'ni desteklemiştir. Milli Mücadele'nin kazanılmasından sonra *Aydede* kapanmıştı (Tonga, 2012, 63). *Aydede*'nin kapanması ile mizah açısından İstanbul'da bir boşluk doğmuştu. Bu boşluğu yeni Türkiye'yi ve devrimler sürecini destekleyecek yeni bir gazete dolduracaktır. Yusuf Ziya² (Ortaç) bir mizah gazetesi çıkarmak istediğinde aklına gelen ilk kişi en yakın dostu Orhan Seyfi³ (Orhon) Bey olmuştu. İşbirliği yapan ikili, *Akbaba*'yı çıkarmak için gerekli başvurularda bulunmuşlardı (Ortaç, 1966, 91-92; Tonga, 2008, 667). İstanbul'un kurtuluşu dönemine rastlayan süreçte, gazetenin imtiyazını TBMM Hükümeti'nin İstanbul'daki temsilcisi Refet Paşa'dan almışlardır (DABCA, 10.0.0.0/176/532/1-37). Bunun sonucunda *Akbaba*, 7 Aralık 1922'de "Milletperver mizah gazetesi" olarak yayımlanmaya başlamıştır (Kılıçer, 2012, 162). Büyük anlamda *Aydede*'nin kadrosunun yanı sıra biçim ve yapısını devralmıştı (Tonga, 2012, 63). Yusuf Ziya ve Orhan Seyfi Beyler tarafından yayınlanmaya başlamasına rağmen gazetenin resmîyette imtiyaz sahibi Orhan Seyfi Bey idi (Akbaba, 11 Aralık 1922, s.1). Orhon Seyfi Bey ise, ilerleyen süreçte gazeteyi Yusuf Ziya Bey'e devretmişti (Tonga, 2012, 64).

Gazetenin yayın kadrosunda yapılan iş bölümüne göre; karikatürleri Münif Fehim, Ramiz ve Hakkı Beyler çizecekler, yazıları ise Orhan Seyfi, Halil Nihat, Osman Cemal, Selami İzzet, Abdulbaki Fevzi ve Yusuf Ziya Beyler kaleme alacaklardı. Gazetenin fiyatı 100 para olacak, pazartesi ve perşembe günleri çıkacaktı (Ortaç, 1966, 94-95). Dört sayfa olarak çıkan gazete bir süre sonra haftalığa dönüşmüştür. Kuşların en fazla yaşayan türünün akbaba olmasından yola çıkılarak gazetenin ismi belirlenmişti. Gazetenin de akbabalar gibi uzun ömürlü olması arzulanmıştı (Ortaç, 1966, 95; Sipahioğlu, 1999, 25). 1923-1928 yılları arasındaki dönemde gazetenin bazı kısımları Fransızca basılmıştır (Kılıçer, 2012, 164). Bu durum yabancı okur kitlesini hedef aldığı bir göstergesidir. Akbaba, yapılan çalışmaların bir kısmında dergi, bir kısmında ise gazete olarak kabul edilmiştir. Bu farklılık *Akbaba*'nın sahibi Yusuf Ziya Bey'in farklı zaman dilimlerindeki söylemlerinde de görülmüştür. Fakat *Akbaba*, farklı kurumlarla yazışmalarında kendisini gazete olarak göstermiştir (DABCA, 490.1.0.0/1325/401/1-156, 162). Yine baskılarında kendini gazete olarak göstermiştir (Akbaba, 16 Ağustos 1956, s.1; DABCA, 10.0.0.0/176/532/1-83).

Yusuf Ziya Bey, mevcut hükümetlerle iyi ilişkiler kurmuş, onlardan gazetesine destekler almıştır. Onun mevcut idarelerle ilişkilerini iyi tutmaya dikkat etmesi, gazetenin uzun ömürlü olmasındaki en önemli amillerdendir. *Akbaba*, yayınlanmaya başlamasından itibaren Cumhuriyet Halk Fırkası'nın programına uygun hareket etmeye özen göstermiş ve bunun karşılığında yardımına mazhar olmuştur (DABCA, 490.1.0.0/1325/401/1-153). Örneğin 9 Ocak 1924 tarihli kararnameyle *Akbaba* gazetesinin bir senelik ihtiyacı olarak yurt dışından getirttiği "a,t,c" markalı 106 balya kâğıt (DABCA, 30.18.1.1/8/45/18-1-2), 29 Haziran 1924 tarihli kararnameye göre 25.000 kilo kâğıt (DABCA, 30.18.1.1/10/32/3-1-2), 11 Kasım 1925 tarihli kararnameye göre ise

² Mühendis Süleyman Sami Bey'in oğludur. 1895'te İstanbul'da doğdu. Vefa İdadisi ile Kuzguncuk'taki Alyans İsrailit okulunu bitirdi. Bir süre Edebiyat öğretmenliği yaptı. Mizah manzume ve yazılarını ilk olarak Diken dergisinde Çimdik takma adıyla kaleme aldı. Bacanağı Orhan Seyfi ile *Akbaba*'yı kurdu. CHP'nin Ordu milletvekili olarak 1946-1950'de Parlamenteoda bulundu. Beş Hececiler'dendir. 11 Mart 1967'de kalp krizi sonucu ölerek Zincirlikuyu Mezarlığına gömüldü. Otuzu aşkın eseri vardır. Bkz. (Nesin, 1973, 295).

³ Albay Emin Bey'in oğludur. 1909'da İstanbul'da doğdu. 1919'da Hukuk öğrenimini tamamladı. İstanbul Mebusan Meclisi'nde Kavanin kaleminde katip olarak görev aldı. Mebusan Meclisi'nin kapatılmasından sonra gazetecilik ve öğretmenlik yaptı. Bacanağı Yusuf Ziya Bey'le birlikte *Akbaba*'yı çıkarmaya başladı. Sonradan Papağan dergisini çıkardı, Karagöz gazetesinin başında bulundu. Bir ara edebiyat öğretmenliği yaptı. Yedinci dönem seçimlerinde CHP'nin Zonguldak milletvekili oldu (1965-1969). 1965-1969 yılları arasında AP milletvekili seçilerek parlamentoya ikinci kez girdi. Mizah yazılarını genellikle Fiske takma adıyla yazdı. Beş Hececiler'den biridir. Mizah yazılarını Fiske, taşlamalarını Hicivler, mizah hikâyelerini Dügün Gecesi kitaplarında derledi. 23 Ağustos 1972'de öldü. Bkz. (Nesin, 1973, 272).

30.000 kilo kâğıt gümrük vergisinden muaf tutulmuştur (DABCA, 30.18.1.1/16/70/16-2-3). Yine Ankara İstiklal Mahkemesi, *Akbaba* gazetesinin 252 sayılı nüshasında “Meşhedinin Köpeği” başlığıyla zabıta mensuplarının itibarsızlaştırdığı belirtilen bir fıkra ile hükümetin dikkatini çektiğinde Bakanlar Kurulu gazete hakkında takibata gerek duymamıştır (DABCA, 30.18.1.1/14/34/4-1-2).

Gazetenin 1928 harf devriminden sonra yeni harflerle basılması giderlerini artırmıştır. Yusuf Ziya Bey, zararı yarıya indirmek için gazeteyi haftada bir kere çıkarmak zorunda kalmıştı (DABCA, 30.10.0.0/83/550/10-3). 1929 dünya ekonomik buhranı ise gazetenin iktisadi problemlerini daha artırmış, bunun sonucunda, gazete kapanma tehlikesiyle karşılaşmıştı. Yusuf Ziya Bey, Başbakan İsmet İnönü nezdinde gazetenin iktisadi sorunlarını giderme adına girişimlerde bulunmuştu. Başbakanlık müsteşarlarından Kemal Bey’e gönderdiği mektupta gazetenin sekiz yıldır devrimler doğrultusunda hizmet verdiğini, sadece Türkiye’de değil Avrupa’da da tanındığını, iktisadi gerekçelerle kapanmasının bir hastanın ilacı olmasına rağmen ölmesine izin verme anlamına geldiğini belirtmiştir. Kemal Bey’den uygun bir zamanda Başvekil İsmet Paşa’ya *Akbaba*’nın vaziyetini anlatmasını rica etmiştir. Kemal Bey’in vasıtasıyla İsmet İnönü’nün emriyle *Akbaba*’nın yayınına devam etmesi için Yusuf Ziya Bey’e 500 lira gönderilmiştir (DABCA, 30.10.0.0/83/550/10-5,6).

Yusuf Ziya Bey ise gazeteyi tekrar iki defa yayımlamaya başlamıştır. Bu da kısa süre içinde giderlerini artırmıştı. Yusuf Ziya Bey, bir kez daha çareyi Başbakanlıktan yardım istemede bulmuştur. 16 Eylül 1930’da Başbakanlık Müsteşarı Kemal Bey’e gönderdiği mektubunda gazetenin baskısını haftada tekrar ikiye çıkardığını hatırlatmıştır. Gazetenin gelirlerinin giderleri karşılayamadığını, eski arkadaşı Muallim Emin Ali Bey’den 800 lira borç aldığını, kâğıtçıya, klişeciye ve matbaacıya da bir miktar borçlandığını belirtmiştir. Her geçen gün alacaklıların üzerindeki baskısının artması nedeniyle işine odaklanamadığını, yazacak mevzu bulamadığını ifade etmiştir. Ekonomik sorunlardan dolayı sadece gazetesinin değil ailesinin de durumunun kötü olduğunu belirtmiştir. Mektubunda, gerçekten zor durumda kaldığı için, bir evlâdın babasından sıkıla sıkıla para istemek zorunda kalma psikolojisiyle mektubunu kaleme aldığını belirtmiştir. En korktuğu şeyi de belirterek mektubunu sonlandırmıştır: “*En korktuğum şey, büyük ve muhterem liderimin hatırına: Bak şu Yusuf Ziya Bey’e iki satır yazıp derhal karşılığını istiyor gibi bir şüphesinin gelmesidir.*” Mektubu üzerine Yusuf Ziya Bey’e 1.000 lira gönderilmiştir (DABCA, 30.10.0.0/83/550/10-2,3).

Başbakanlığın ve Hükümetin desteklerine rağmen *Akbaba*, 19 Kasım 1931’de iktisadi sorunlarından geçici olarak yayın hayatına son vermek zorunda kalmıştır (Kılıçer, 2012, 165). *Akbaba* 19 Nisan 1933’ten itibaren çarşamba ve cumartesi günleri tekrar yayınlanmaya başlamıştır (Tonga, 2008, 669). CHF Genel Merkezi, ülke genelinde parti il yönetim kurulları ve halk evleri başkanlıkları adına *Akbaba* gazetesine abone olarak destek olmuştu. *Akbaba*, posta yoluyla ülkenin farklı noktalarındaki parti teşkilatlarına ve halkevlerine gönderilmiştir. Yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla bazen gazetelerin tesliminde sorunlar çıkmıştı. Böyle durumlarda CHF Genel Sekreterliğine durum bildirilmiş, Sekreterlik ise en kısa zaman içerisinde sorunun çözülmesine yardımcı olmuştu (DABCA, 490.1.0.0/16/83/4/1-97; DABCA, 490.1.0.0, 12, 65, 11-1; DABCA, 490.1.0.0/1325/401/1-24,27).

Akbaba’ya bu destekler verilirken, gazetenin 1935 ile 1936 yıllarındaki dış politikayla ilgili bazı yayınlarından rahatsızlık duyulmuştur.⁴ Bu yayınlarından dolayı Hükümet gazeteye, geçici kapatma ve toplatma cezaları vermiştir. İlk olarak dost bir devletin liderini küçültecek mahiyette yayında bulunduğu gerekçesiyle Matbuat Kanunu’nun 51. maddesi gereğince 26 Ağustos 1935’te *Akbaba* geçici olarak kapatılmıştır (DABCA, 30.18.1.2/57/69/19-1). 10 Eylül 1935’te gazetenin tekrar yayınlanmasına izin verilmiştir (DABCA, 30.18.1.2/58/72/15-1). 23 Kasım 1935 tarih ve 98 sayılı nüshasındaki yazının ve resimlerin dost devletler ile siyasi ilişkileri yaralayacak

⁴ *Akbaba*, o yıllarda İtalya’nın ve Devlet Başkanı Benito Mussolini’nin saldırgan dış politikasını eleştirmekteydi.

görüldüğünden⁵ 5 Aralık 1935'te gazetenin ilgili sayısının satışının yasaklanmasına ve toplattırılmasına karar verilmiştir (DABCA, 30.18.1.2/60/92/12-1). 30 Mayıs 1936 tarihli ve 125 sayılı nüshanın da kapak resminden dolayı aynı gerekçelerle⁶ 2 Haziran 1936'da toplattırılması uygun bulunmuştu (DABCA, 30.18.1.2/65/46/14-1).

Gazete, 1938 yılında kâğıt sorunuyla karşılaşmıştır. Yusuf Ziya Bey, 13 Ekim 1938'de CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği yazıda, dünya genelinde görülen kâğıt buhranı nedeniyle Avrupa'dan kâğıt gelmediğini belirtmiştir. İzmit kâğıt fabrikasının ise kâğıdın kilosunu 30 kuruştan sattığını, hâlbuki Avrupa kâğıdının vergiler dâhil kilosunun 15 kuruş olduğunu belirtmiştir. Bu farka göre aylık sarfiyattaki fiyat farkının 500 lira civarında olduğunu, gazetenin bir aylık kârının bu farkı telafi edemeyecek mahiyette bulunduğunu yazmıştır. 17 yıldır devrimlerin kamuoyunda kökleşmesi yönünde yayın politikasını sürdüren *Akbaba*'nın kapanma tehlikesiyle karşılaştığını ifade etmiştir. *Akbaba*'nın, sadece Türkiye'de değil, Avrupa'da hatta Amerika'da tanındığını hatırlatarak, gazeteye ekonomik destek talebinde bulunmuştur (DABCA, 490.1.0.0/1325/401/1-171).

Atatürk'ün ölümünden sonra İsmet İnönü cumhurbaşkanlığına seçilmişti. Onun cumhurbaşkanlığı döneminde CHP vasıtasıyla *Akbaba*'ya olan desteği büyüyerek devam etmiştir. CHP Genel Sekreterliği, öncelikle genel merkez ve bağlı Halkevi şubeleri için *Akbaba*'ya abonelik sayılarını artırmıştır. Bu da İkinci Dünya Savaşı sürecinde *Akbaba* için adeta can suyu olmuştu. CHP, 211 Halkevinin 1 Haziran 1939 tarihinden 31 Mayıs 1940'a kadarki *Akbaba* gazetesi aboneliği için 1.055 lirayı 20 Haziran 1939'da ödemiştir. 1 Haziran 1940 tarihinden 31 Mayıs 1941 tarihine kadarki yıllık abone bedeli olarak 1.097 lira ödeme yapmıştır. 31 Mayıs 1941'de, Yusuf Ziya Bey, CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği mektupta kâğıt pahalılığı ve klişe fiyatlarının yükselmesinden dolayı artan maliyetlerden dert yanmış, mümkünse abonelik sayılarının artırılmasını istemiştir. Yusuf Ziya Bey'in çağrısı kabul görmüş, CHP Genel Sekreterliği halkevleri için *Akbaba* aboneliğinin sayısını 250'ye çıkarmıştır (DABCA, 490.1.0.0/1325/401/1/145-148, 151-155). 10 abonelik CHP Halkevleri Bürosu kütüphane kısmı için 240 abonelik ise memleketin farklı yerlerinde bulunan 240 halkevi kütüphanesi için alınmıştır.⁷ 1942 yılı 250 abonelik karşılığı olarak Yusuf Ziya Bey'e 1300 lira ödeme yapılmıştır. CHP, 15 Nisan 1942'den itibaren mevcut aboneliğinin yanı sıra Tahran Büyükelçiliği'ne gönderilmesi için 50 *Akbaba* aboneliği satın almıştır. Fakat Genel Sekreterlik Tahran için aboneliğini 1 Kasım 1942'den itibaren 30'a indirmiştir (DABCA, 490.1.0.0/1325/401/1/128-129, 137-138, 201, 206-207).

Yusuf Ziya Bey, *Akbaba*'nın ekonomik sıkıntılarını giderme adına 1943'te CHP nezdinde girişimlerine devam etmiştir. 27 Mayıs 1943'te CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdiği yazıda, *Akbaba*'nın kâğıt sıkıntısı içinde olduğunu belirtmiştir. Üç ay önce Yunus Nadi'den 750 kuruşa satın aldığı kâğıdı, Nadi'nin 1500 kuruşa çıkardığını ifade etmiştir. Basın Kooperatifine D-Fin malı hem iyi cins hem de ucuz kâğıt geldiğini, 27 Mayıs Perşembe günü satışa çıkacak bu kâğıdı, parası olanların hemen kapışacaklarını hatırlatmıştır. Kendisinin ise sermayesinin bulunmadığını, gerekli nakdi yardımın yapılması halinde *Akbaba*'nın üç dört aylık kâğıdını satın alabileceğini belirtmiştir (DABCA, 490.1.0.0/1325/401/1/125-126). Genel Sekreterliğin onun yazısına cevabına rastlanılmamıştır. Sekreterlik, yıllık abone bedellerini ödemeye devam etmiştir. 1943 yılı için 250 aboneliğin karşılığı 1.300 lirayı, 4 Haziran 1943'te, 3 Mart 1943'ten 29 Temmuz

⁵ 23 Kasım 1935 tarihli *Akbaba*, kapak resminde yine Mussolini'yi tenkit etmiştir. Kapak resminde "Mussolinin yapmak istediği son eser: Akdeniz grub!" ifadesi yer almaktadır. Elinde yağlıboya paleti ve fırçası bulunan Mussoli'nin yaptığı resimde Akdeniz'in üzerinde yer alan güneşin içinde kötü karakterli Mussoloni yer almaktadır. Bkz. *Akbaba*, (1935, 23 Kasım). s.1.

⁶ Belirtilen sayıda *Akbaba*, kapak resminde Mussoloni'nin Habeşistan siyasetini eleştirmiştir. Mussoloni'yi, darağaçlarında asılan Habeşlileri elinde şarap içerken resmetmiştir. Bkz. *Akbaba*, (1936, 30 Mayıs). s.1.

⁷ Halkevlerinin listesi için bkz. (DABCA, 490.1.0.0/1325/401/1/120-124).

1943'e kadar Tahran için 30 abonelik parası olarak 66 lirayı ödemiştir (DABCA, 490.1.0.0/1325/401/1/117-119, 190-196).

Akbaba, 1944'ten itibaren mizah edebiyatına, fikir ve sanat konularını da ekleyerek daha kapsamlı hale getirilmiş, sayfa sayısı artırılmıştır. Yusuf Ziya Bey, 22 Mart 1944'te, CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği yazıda, bu değişikliğin okuyucu üzerinde olumlu tesiri olduğunu, gazetenin satış miktarının 4.000 adet arttığını ifade etmiştir. Bununla beraber kâğıt fiyatlarının ve baskı masraflarının her gün artması nedeniyle *Akbaba*'nın fiyatının 20 kuruşa çıkarılmak zorunda kaldığını bildirmiştir. Halkevleri aboneleri için Mayıs ayının sonuna kadar oluşan 300 liralık fiyat farkının kendisine gönderilmesini istemiştir. 10 Nisan 1944'te kendisine verilen cevapta ise aboneler için ayrılan tahsisatın harcanması nedeniyle abone şartlarında değişikliği kabul edemeyecekleri belirtilmiştir (DABCA, 490.1.0.0/1325/401/1/114-116). Bununla beraber CHP, İstanbul Vilayet İdare Heyeti Reisliği için 1 adet, İmralı Hapishane Müdürlüğü için 1 adet, Ankara'da CHP Genel Sekreterliğinde Okuma Komisyonu için 4 adet olmak üzere 6 *Akbaba* aboneliğini daha eklemiştir. 6 aboneliğin 1944 yılı bedeli olarak 62 lira 40 kuruş daha ödemiştir (DABCA, 490.1.0.0/1325/401/1/102-107). Böylece CHP'nin *Akbaba* aboneliği 1944'te 286 olmuştur. CHP Genel Sekreterliği Haziran 1945'ten Aralık 1945'e kadarki aboneliklerinin bedeli olarak 114 lira 40 kuruşu 28 Haziran 1945'te Yusuf Ziya Bey'e göndermiştir (DABCA, 490.1.0.0/1325/401/1/95-96).

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiş yılı olan 1945'te *Akbaba*, ciddi bir ekonomik krizle karşılaşmıştır. 1945'in Kasım ayında *Akbaba*'nın satışlarında 2.000 adet düşüş yaşanmıştır. Yusuf Ziya Bey, gazeteyi kapanmaktan kurtarmak için büyük uğraş vermiştir (DABCA, 490.1.0.0/1325/401/1-11). O süreçte yeni açılan halkevleri için abonelik sağlanması *Akbaba*'ya büyük bir mali rahatlatma getirmiştir. CHP 8. Büro Şefi Isparta Milletvekili imzasıyla CHP Genel Sekreterliğine 29 Kasım 1945'te gönderilen bir yazıda Halkevi sayısının 437'yi bulduğunu, bundan dolayı *Akbaba* gazetesine 187 adet daha abone olunarak toplam aboneliğin 473'e çıkarılması istenmiştir. Teklif kabul edilmiş, 187 yeni abonelik alınmıştır. Aboneliklerin yıllık bedeli de *Akbaba*'ya ödenmiştir. 1946 yılı abone bedeli ise Haziran ayından farklı olarak 18 Aralık 1945'te 4.919 lira 20 kuruş olarak Yusuf Ziya Bey'e verilmiştir (DABCA, 490.1.0.0/1325/401/1/89-90, 93-95).

CHP, *Akbabaya* abone sayısını 11 Mart 1946'da 187 adet daha artırarak 473'e Eylül 1946'dan itibaren ise 527 abonelik ilavesiyle 1.000'e çıkarmıştır (DABCA, 490.1.0.0/1325/401/1/41-42,82-88). Bu yeni aboneliklerle *Akbaba* ülkenin en ücra köşelerine kadar Türk kamuoyuna taşınmıştır. Yusuf Ziya Bey, bu gelişme nedeniyle Genel Sekreterliğe teşekkür etmiştir. CHP Genel Sekreterliği yeni abonelik ücretlerini ise 12 Eylül 1946'da ödemiştir. CHP Genel Sekreterliği, ayrıca kendi kefaletinde, 14 Aralık 1946'da Yusuf Ziya Bey'e 2.000 lira borç verilmesini sağlamıştır. CHP Genel Sekreterliği 1947 yılı aboneliği için Ocak 1947'de 5.000 lira ödeme yapmıştır (DABCA, 490.1.0.0/1325/401/1/ 28-29, 33-36,43-77).

CHP'nin abonelik sayılarını artırmasına rağmen *Akbaba*'nın, artan maliyet giderleri, satış gelirleri ile karşılamaz hale gelmiş, ekonomik sorunlar her geçen gün büyümüştür. Gazete 1947'de yayınlarını durdurmak zorunda kalmıştır. Yusuf Ziya Bey, 8 Mayıs 1947'de CHP Genel Sekreterine gönderdiği mektupta 25 yıldır inandığı yolda yürüttüğü *Akbaba*'yı kapatmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Onun belirttiğine göre *Akbaba*'nın o günkü baskı sayısı 8.000'dir. Gazetenin masrafı haftalık 900 liradır. Gelir ise Halkevleri aboneleri de dâhil haftada 700 liradır. Ayda oluşan yaklaşık 1.000 liralık açık, şahsi bütçesinin kaldıramayacağı boyuttadır. Yusuf Ziya Bey, gazetesinin kapatılması boyutunda ekonomik darboğazı daha önceden bir kez de 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası zamanında yaşadığını belirtmiş ve cümlesini şöyle bitirmiştir: "*Akbaba*'yı kendimden ziyade Partimin gazetesi bildiğim için, bu akıbeti arz etmeyi vazife saydım." (DABCA, 490.1.0.0/1325/401/1-25).

Gazetenin yeniden yayın hayatına başlaması adına bir kez daha CHP devreye girmiştir. CHP Genel Sekreteri Trabzon Milletvekili Faik Ahmet Barutçu, Yusuf Ziya Bey'e gönderdiği bir

yazıda *Akbaba*'nın düzenli şekilde çıkması için 6 Temmuz 1947'de aldıkları kararı bildirmiştir. Buna göre; *Akbaba*, Memleket gazetesi makinesinde dizilecektir. 1947 yılı sonunda ödenmek üzere İş Bankası'ndan Yusuf Ziya Bey adına parti kefaletiyle 1500 lira borç para verilecektir. Dizme işi ve dizmeye ait ücretler CHP Sekreterliği tarafından yardım faslından her ayın sonunda ödenecektir. Alınan karar gereği, *Akbaba* gazetesine 1500 lira borç verilmiştir. Yusuf Ziya Bey, ayrıca bir dostundan da 3.750 lira borç almıştır. Gazetenin yeniden çıkacağına dair ilanlar *Ulus* gazetesinde hemen her gün çıkmıştır. Nihayet, *Akbaba* yaklaşık bir buçuk yıl aradan sonra 16 Aralık 1948'de 1 sayı numarasıyla tekrar çıkmaya başlamıştır. Yusuf Ziya Bey, gazetenin yayınlanmasından iki hafta sonra 30 Aralık 1948'de gönderdiği mektupta, *Akbaba*'yı üç haftadır çıkardığını, halkın diğer mizah dergilerine göre gazetesine daha fazla rağbet gösterdiğini belirtmiştir. Gazetenin geniş kitlelere ulaşması için, Sümer, İş ve Emlak Kredi Bankaları'nın mümkün olduğu kadar çok ilanla *Akbaba*'yı desteklemelerinin sağlanması talebinde bulunmuştur. Bu isteğinin karşılanması halinde *Akbaba*'nın biraz nefes alacağını belirtmiştir (DABCA, 490.1.0.0/1325/401/1/1-5, 6-10, 12-16, 19-24).

1950'de CHP iktidarı kaybetmiş, Demokrat Parti hükümeti kurmuştur. Yeni dönemin güçlü aktörü ise Başbakan Adnan Menderes olmuştur. Uzun yıllar, CHP'nin bir basın temsilcisi gibi hareket eden *Akbaba*'nın yeni dönemle de ilişkileri zamanla iyi yönde gelişti. Yusuf Ziya Bey, CHP'nin içinden çıkmış ve iktidara gelmiş olan Demokrat Parti ve Adnan Menderes'le ilişkilerini 1954'lerden itibaren geliştirmeyi başarmıştır. Adnan Menderes ile mektup yoluyla iletişim kurarak gazetesine yardım edilmesine çalışmıştır. 11 Şubat 1954'te Adnan Menderes'e gönderdiği mektupta kendisinin Türk kamuoyu nezdindeki etkinliğinden bahsetmiştir (DABCA, 10.0.0.0/176/532/1/87-92). 26 Haziran 1955 tarihinde gönderdiği mektupta ise Adnan Menderes'in kendisine dargın olduğunu anladığını belirtmiştir. Menderes'e aralarını bozanları dikkate almaması yönünde çağrıda bulunmuş ve gazetesinin ekonomik sıkıntı içerisinde bulunduğunu, baskı için kâğıtlarının hatta mürekkeplerinin dahi bulunmadığını belirtmiştir. 15.000 liralık kâğıt transfer iznini beş aydır beklediğini bildirmiştir (DABCA, 30.1.0.0/19/108/31/1-7). 16 Eylül 1956'da Menderes'e gönderdiği bir başka mektupta, hastane masraflarının 6.000 lira tuttuğunu, Eylül'de ise 7.000 liraya yakın gelir vergisi ödeyeceğini bildirmiştir. Ziraat Bankası Genel Müdürü Mithat Dülge'nin yıllardır kendisine yılda 3.000 lira ilan tahsisatı verdiğini hatırlatmıştır. Kendisinden bu tahsisatı 5.000 liraya çıkarmasını istemişken Dülge'nin talebini kabul etmesine karşın öncekinden de az olarak 2.000 lira yolladığını belirtmiş, Adnan Menderes'ten bu sorunu çözmesi ricasında bulunmuştur. Yusuf Ziya Bey, ayrıca Ziraat Bankası'ndan, 150 *Akbaba* aboneli karşılığı olan 3.750 lirayı da üç ay geçmesine rağmen tahsis edemediğini bildirmiştir. Mithat Bey'in bütün telefon aramalarına ve mektuplarına rağmen kendisine cevap vermediğini belirtmiştir. Bu meselesinin halledilmesi durumunda, bir miktar da kredi çekip vergi borcunu ödeyebileceğini ifade etmiştir. Mektuba rağmen Yusuf Ziya Ortaç, Mithat Bey'den beklediği tahsisatı alamamıştı (DABCA, 10.0.0.0/176/532/1/ 72-79).

Yusuf Ziya Bey'in mektuplarından Adnan Menderes ile ve Demokrat Parti ile ilişkilerini her geçen gün ilerlettiği anlaşılmaktadır. Sadece *Akbaba* ile ilgili değil özel işleri için de taleplerde bulunmuştur. 28 Mart 1957'de Menderes'e gönderdiği mektupta, hastalığı için Paris'te bir kalp uzmanına gözükeceğini, Vichy'de kür yapacağını belirtmiştir. Ayrıca üç yıldır Almanya'da dışçılık eğitimi alan oğlunu da ziyaret etmek istediğini ifade etmiştir: "*Bizi ailece minnettar eden himayeniz sayesinde üç yıldır Almanya'da okuyan müstakbel dışçiniz oğlum Ergin Ortaç'ı da çok özledim, gidip görmek iştiyakıyla de içim titriyor*". Bu talepleri için Menderes'ten o yıllarda özel izne tabi tutularak alınan dolar talebinde bulunmuştur (DABCA, 10.0.0.0/176/532/1/58-60). 12 Nisan 1957'de Adnan Bey'e gönderdiği mektupta ise, öncelikle kendisini ne kadar çok sevdiğini belirtme gereği duymuştur. Ardından hastalığı nedeniyle tedavisi için yurtdışına çıkması gerektiğini hatırlatarak buna imkân sağlanmasını talep etmiştir. Menderes, onun bu talebini yerine getirmişti. Temmuz 1957'de, Yusuf Bey, Avrupa'ya gidip gelmiş, sağlığını büyük oranda kazanmıştı. Dönüşte Yusuf Ziya Bey, hastane ve ilaç masrafları için de Başbakan Adnan Menderes'ten yardım istemiştir (DABCA, 10.0.0.0/176/532/1/ 2-3, 67-69).

Yusuf Ziya Bey, bir taraftan sağlık şartları nedeniyle yurt dışına gitmek için Menderes ile iletişim kurarken diğer taraftan farklı bir uğraşın içine girmişti. 1957 yılının Haziran ayında Yusuf Ziya Bey, Falih Rıfki gibi tek parti döneminin en önemli simalarından birini Adnan Menderes dönemiyle barıştırmaya çabalamıştır. Ona göre Falih Rıfki, İsmet İnönü'den kopmuştur. Adnan Menderes'e yakın hale getirilebilecektir. Yusuf Ziya Bey, bunun için arabulucu rolünü üstlenecekti (DABCA, 10.0.0.0/176/532/1/51-52).

Yusuf Ziya Bey, o dönemde otomobil almak için de Adnan Menderes ile ikili ilişkilerini kullanmıştır. Onun talebi üzerine hükümet, "Türk Parası Kıymetini Koruma" hakkında 14 sayılı Karar'ın 50 maddesine dayanarak Devlet Malzeme Ofisince alınan otomobillerden birinin Akbaba gazetesi sahibi Yusuf Ziya Ortaç'a uygun görülecek bir bedel üzerinden satılmasına 16 Şubat 1959'da karar vermişti (DABCA, 30.18.1.2/151/75/5-13).

12 Mart 1960'da Başbakan Adnan Menderes'e gönderdiği mektupta son aylarda Akbaba'nın satışında ve gelirlerinde büyük artışlar olduğunu bildirmiştir. Mart ayında devlete o ana kadarki en yüksek gelir vergisini ödemenin gururunu paylaşmıştır. Ardından Devlet Bakanlığına Akbaba'nın baskı kâğıdının bir ton artırılmasına dair müracaatının Mayıs ayında dikkate alınmak üzere iki ay ertelendiği gelişmesini bildirmiştir. Karaborsadan kâğıt almanın mümkün olduğunu, fakat kendisinin "tanıdığı, sevdiği Adnan Menderes'in, böyle çirkin bir külfete katlanmasına müsaade etmeyeceğini" ifade etmiştir. 27 Mayıs darbesinden 23 gün önce 4 Mayıs 1960'da Adnan Bey'e gönderdiği bir başka mektubunda ise Akşam gazetesi sahibi Malik Bey'in kendisinden sürekli olarak başmakale ve fıkra yazmasını istediğini bildirmişti. Yusuf Ziya Bey, Adnan Bey'e, kendisinin onayı olmadan Mahir Bey'e evet demeyeceğini belirtmiştir (DABCA, 10.0.0.0/176/532/1-12,13). Onun darbe öncesindeki son mektubundan da anlaşıldığı gibi Yusuf Ziya ve Adnan Menderes arasındaki ilişki zirveye ulaşmıştı.

Akbaba, 27 Mayıs Darbesi sonrasında sadece perşembeleri çıkarılabilmektedir. Gazete, Yusuf Ziya Bey'in 1967'de vefatına kadar onun tarafından çıkarılabilmektedir. Yusuf Ziya Bey'in vefatı sonrasında ise Akbaba'yı oğlu Engin Ortaç, 28 Aralık 1977'e kadar çıkarmaya devam etmiştir (Tonga, 2008, 669). Böylece 1922'den 1977'nin sonuna kadar kısa zamanlı kesintilere rağmen Akbaba, Türk basın hayatında en uzun mizah gazetesi olmayı başarmıştı (Demirci, 2005, 78). Başyazıları Akbaba rumuzuyla Yusuf Ziya Bey kaleme almışken, onun vefatının ardından farklı yazarlar devreye girmiştir (Kılıçer, 2012, 171). Yusuf Ziya Ortaç, Orhan Seyfi Orhon, Reşat Nuri Güntekin, Faruk Nafiz Çamlıbel, Peyami Safa, Ercüment Ekrem Talu, Mahmut Yesari, Osman Cemal Kaygılı, Halil Nihat Boztepe, Fazıl Ahmet Aykaç, Nahit Sırrı Örik, Edip Ayel, Fahri Celaleddin Göktulga, Nazım Hikmet Ran, Cevat Şakir Kabaağaçlı, Vâlâ Nurettin, Selâmi İzzet Sedes, Aziz Nesin ve Murat İzgü gibi dönemin en önemli şâir ve yazarları Akbaba'da kalem oynatmışlardır (Tonga, 2008, 669). Özellikle gazetede Orhan Seyfi Fiske, Yusuf Ziya Ortaç, Çimdik mahlaslarıyla iki yazı ustası yıllarca mizah erbaplarınca kabul görmüş ve takdir edilmiştir (Önal, 1986, 16). Akbaba, bir mizah gazetesi olarak içinde yer aldığı atmosferi iyi yansıtan vasıtalarından biri olmuştur. Siyaset, ekonomi, popüler kültür ve gündelik hayata dair konulara yer vermiştir. Karikatürler, fotoğraflar, çeşitli düz yazı ve şiirlerle döneminin aynası olmuştur (Saygılı-Konar, 2021, 593). Akbaba, bir siyasi mizah gazetesi olmasının yanı sıra bir edebiyat mecmuası görevi de görmüştür. Şiir, fıkra, hikâye, tiyatro, tefrika, roman, edebi tenkit vb. edebi türler Akbaba'da yer almıştır (Önal, 1986, 16).

Akbaba Gazetesinde Cumhuriyetin İlanına Giden Süreç

Akbaba gazetesinde daha cumhuriyetin ilanından bir ay önce "Cumhuriyet" başlığıyla bir başyazı kaleme alınmıştır. Yusuf Ziya Bey, başyazısında cumhuriyet ilan edileceğini anlayan gazetelerde cumhuriyet övgüsü yapan yazarları hedef almış, onları ikiyüzlülükle suçlamıştır. Özellikle İttihatçı olarak andığı yazarların cumhuriyeti sahiplenmelerini eleştirmiştir. Son zamanlarda gazetelerde zamanın rüzgârına göre hareket eden herkesin cumhuriyet rejimi lehine yazılar yazmasını hayretle ve samimiyetsizlikle karşılamıştır. Daha önceden cumhuriyet fikrini akıllarına

getirmeyenlerin Halk Fırkasının, anayasayı değiştirip cumhuriyeti kabul etme kararı aldığı bir zamanda ortaya çıkmalarını samimiyezsizlik olarak değerlendirmiştir:

“Gazeteleri okudukça hayret ediyorum, meğer bizde herkes cumhuriyet taraftarı imiş! Her muharrir cumhuriyet lehinde yazıyor, herkes cumhuriyeti methediyor. Nasıl ki bir zaman: “Girit’siz yaşanamaz!” diye bağırdılarsa şimdi de “Cumhuriyetsiz yaşanmaz!” diyorlar. Bunlar hep akıllı, tecrübeli malumatlı adamlar. Sözlerine inanmamak için sebep görmüyorum! Bilmem nasıl olmuş da şimdiye kadar cumhuriyet istemek kimsenin hatırına gelmemiş! Tesadüfen Halk Fırkası Teşkilat-ı Esasiye Kanununu tadil edip cumhuriyet şeklini terviç etmeye karar verdiği zaman herkesin hatırına birden geldi. Gazeteler hemen sütunlarını açtı, muharrirler cumhuriyete serenat söylemeye başladı: Adeta hep bir ağızdan: Ah cici cumhuriyet, güzel cumhuriyet, canımız senin uğruna feda olsun’ diyorlar” (Akbaba, 27 Eylül 1923, s.1).

Yusuf Ziya Bey, başyazısında muhalif ve iktidar yanlısı bütün yazarların eskiden beri cumhuriyetçiymiş gibi davranmalarını ve abartılı cumhuriyet taraftarlığı ve övgü yapmalarını şu ifadelerle eleştirmeye devam etmiştir:

“Velhasıl cumhuriyetle biz, Leyla ile Mecnun, Ferhad ile Şirin, Kerem ile Aslı imişiz. Nice zamandan beri o bizi öznlüyor, nice zamandan beri biz onu göznlüyormuşuz! Bizim bağırmız onun hasretiyle; onun gönlü bizim firkatımızla yaralı imiş. Başımızda leylekler yuva yapacak, aşkıyla dağlar devrilecek, hasretiyle yanıp tutuşacak imişiz de haberimiz yok. Badema cumhuriyet aleyhinde söz söylenin dili tutulsun. Böyle olduktan sonra cumhuriyeti kim sevmes! İttihat-ı efkâra bundan heybetli bir manzara olur mu? Bakanız, akordu bozuk bir ses işitiliyor mu? Muhalefetiyle maruf Taninci bile eskiden beri cumhuriyet taraftarı olmakla iftihar ediyor. Hatta mesleği muhafazakâr olan Tevhidci Velid Hoca elini göğsünün üstüne koyuyor: “Cumhuriyet Hak’tır” diyor. İttihatçılar bundan da kendilerine bir hisse-i şeref çıkarırlar. “On beş senelik idaremizle bu memleketi cumhuriyete hazırladık!” diye öğünürler. Şimdi bir nevi sürat müsabakası başladı. Bakalım öne kim geçecek! Cumhuriyetin asıl faydası ona dokunacak.”

Başyazının sonunda ise cumhuriyet taraftarlığı yapan yazarların samimiyet derecesi ölçülmüştür. Yazarların bazılarının inandıklarından değil, kendilerinden beklenildiği şekliyle cumhuriyet taraftarlığı yaptıkları şu fıkra ile sorgulanmıştır:

“Bir hane sahibi Bektaşî’yi yemeğe davet etmiş. Yenilip içildikten sonra namaz vakti gelmiş. Herkes abdest alıp namaza durmuş. Bektaşî abdest almadan cemaate karıştırmış. Hane sahibi:

‘-Erenler, abdest almadan namaz kılınır mı? Demiş. Bektaşî boyun bükerek:

-Ne dedin de yapmadık, imamım, abdest al, de, onu da alalım!

Diye cevap vermiş.’

İhtimal bazıları da böyle olsa gerektir. Fakat ne çare, insanların yüzleri gibi vicdanları meydanda değil ki ne biçim olduğunu görsük!” (Akbaba, 27 Eylül 1923, s.1).

Kaynak: Akbaba, 1 Kasım 1923, s.4.

Akbaba, 1 Kasım tarihli sayısında yukarıdaki şekliyle Heyet-i Vekile'nin istifası meselesini karikatürize etmiştir. Cumhuriyetin hemen öncesinde Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla çıkarılan kabine bunalımına yol açan hükümetin istifasını ortaya koyan karikatürde sandalyelerinden, taburelerinden ve koltuklarından düşen bakanlar bulunmaktadır. Karikatürde verilmeye çalışılan mesaj, bakanların kendi istekleriyle makamlarından ayrılmadıklarıdır. Adeta koltuklarından cebren uzaklaştırıldıkları resmedilmiştir. Dikkat çeken bir başka durum ise bakanların oturdukları makamların cinsidir. Sandalyenin, koltuğun, taburenin yanı sıra bakanların yaşlarından ötürü kullandıkları lazımlıklı sandalye ve tekerlekli lazımlıklar dikkat çekmektedir. Karikatürün üstünde: "Heyet-i Vekile İstifa Etti" altında ise "Atasözlerinden: Çocuklar düşse kalka büyür!..." ibareleri yer almaktadır. Özellikle son ifade ile bakanların yeterince tecrübe kazanamadıklarını, siyasetin inceliklerini bu gibi gelişmelerle öğrenecekleri mesajı aktarılmıştır (Akbaba, 1 Kasım 1923, s.4)

Akbaba Gazetesinde Cumhuriyetin İlanı

29 Ekim 1923'te cumhuriyetin ilan edilmesi, 1 Kasım tarihli Akbaba gazetesinde başyazı, mizahi kurgu, şiir ve karikatür ile yoğun olarak işlenmiş, okuyuculara taşınmıştır. Cumhuriyetin ilanı bütün memlekette olduğu gibi İstanbul'da da top atışlarıyla ilan edilmişti. Akbaba, gelişmeyi top atışlarının anlamını Osmanlı geçmişini de dikkate alarak, idrak etmekte zorlanan iki harem ağasını mizahi şekilde konuşurarak kamuoyuna şöyle aktarmıştır:

"-Dün gece ne kadar çok gürledi.

-Gök gürelemedi top attılar!

-Kim attı?

-Bizinkiler! (Bizinkiler) (Akbaba, 1 Kasım 1923, s.1)

Akbaba imzasıyla Yusuf Ziya Bey, "Kutlu Olsun" ibareli bir başyazı kaleme almıştır. Başyazıda, öncelikle ilan edilen cumhuriyetin herkese kutlu olması dileği paylaşılmıştır. Cumhuriyetin zahmetsiz, kolay ve hızlı bir şekilde doğduğu, salı gecesi İstanbul ufuklarını inleyen top sesleriyle ilan edildiği belirtilmiştir. Cumhuriyetin aslında daha önceden doğmuş olduğuna dair ifadeler ve düşüncelere dair eleştiriler mizahi biçimde şöyle verilmiştir: "Hatta bir rivayete nazaran çocuk daha evvel doğmuştu. Fakat her nedense bu haber, millet babasından saklanılıyordu. Hatıra ister istemez bazı fena düşünceler geliyordu. "Acaba öz çocuğumuz mu değil, kusurlu mu dünyaya geldi?"

Yazıda bu eleştirel tavrın sonrasında her tarafta yapılan şenliklerin cumhuriyetin millet tarafından benimsendiğinin göstergesi olduğu savunulmuştur. Bununla beraber asıl olanın cumhuriyetin temellendirilmesi, güçlendirilerek yaşatılması olduğu ifade edilmiştir. Meşrutiyet gibi önemli bir kazanımın Enver Paşa'nın başına buyruk uygulamalarıyla başarısızlıkla neticelendiği, millet tarafından benimsenmediği ileri sürülmüştür. Cumhuriyetin yaşatılması noktasında Meşrutiyet tecrübesi şöyle hatırlatılmıştır:

“... Bundan sonra mesele yavrunun büyümesinde, istikbalin yolları üstünde tıptı tıptı yürümesindedir. Doğrusunu söylemek lazımsa vatan anamız doğurmakta büyük bir kabiliyet gösteriyor, fakat büyütmekte değil. Rahmetli Meşrutiyet kızını da böyle kolayca düşürmüş, daha yerde emeklerken Enver Paşa 'ya nişanlamıştı. Büyütemedi, cılız, sıska, cüce bırakıldı. Paşa, Harb-i Umumide kendini çok kuvvetli, çok büyük görünce kızcağızı beğenmedi, boğazını sıkınca canını çıkarıyordu. Bütün ömrü hastalanmakla, ağlayıp sızlanmakla geçen bu çocuktan hepimiz o kadar bıkmıştık ki millet babasının gözünden bile bir damla yaş akmadı” (Akbaba, 1 Kasım 1923, s.1).

Yazıda bu uyarının ardından cumhuriyetin güçlendirilerek yaşatılması temennisi paylaşılmış ve cumhuriyete nasıl davranılmaması gerektiğinin altı çizilmiştir: *“Temenni edelim ki cumhuriyet yaşasın, hür büyüsün, gürbüz olsun, ne fazla haris olup onu müstefreşe, ne de büsbütün lakayd kalıp besleme gibi kullanmayalım. Selamet bundadır.”* İlk zamanlarda cumhuriyeti eleştirenlere veya ona şüpheyle yaklaşanlara hoşgörülü olunması çağrısında bulunulmuştur. Kısa süre içerisinde onların da cumhuriyet rejimini benimseyecekleri vurgulanmıştır. Asıl sorunun ise cumhuriyeti sevmeyip de seviyor gibi görünen iki yüzlüler olduğu belirtilmiştir. Yine aşırı sevgi ve övgünün de cumhuriyete zarar verebileceği mizahi dille şöyle ifade edilmiştir: *“... Hatta fazla sevgi muzurdur. Malum ya, çok yüz verilen çocuk şımarık olur. Eğer bu da şımartılır da ötekisinin kafasını yarmaya, berikisinin gözünü çıkarmaya başlarsa o zaman korkulur...”* Yusuf Ziya Bey, başyazısının nihayetinde cumhuriyetin Mustafa Kemal Paşa liderliği, vatan ve millet gibi sağlam temelleri olduğunu belirtmiş, gelecekte endişe duyulmaması gerektiğini belirtmiştir. Cumhuriyetin doğuşunun herkesçe kutlanması, sahip çıkılması gerektiğini belirterek, Türkiye Cumhuriyeti'nin hiçbir gücün esiri olmadan geleceğe taşınması çağrısıyla yazısına şöyle son vermiştir:

“... vatan anası, millet babası ve muhterem Gazi Paşa hocası olan bir yavrunun atisinden endişe etmek caiz değildir. Hayatı, hürriyeti, terbiyesi emindir. Bu sevinçli doğuşu bütün kalbimizle kutlayalım ve yeni doğan Türkiye Cumhuriyeti'ni hiçbir kuvvete esir değil, şanlı bir istikbale namzed olarak büyütelim!” (Akbaba, 1 Kasım 1923, s.1).

1 Kasım tarihinde Fiske mahlasıyla Orhan Seyfi Bey'in, *“Yaşasın Cumhuriyet!”* başlıklı coşkulu bir şiiri Akbaba'nın birinci sayfasında yayınlanmıştır. Orhan Seyfi Bey şiirinde, cumhuriyetin köhnemiş bir devlete ve hanedana son verdiği, millete ise nizam getirdiği düşüncesini vurgulamıştır. Cumhuriyetin hızla ilan edilmesini eleştirilerin aksine, bu usulü savunmuştur. Cumhuriyetin, memleketin ilerlemesi için kırılma yarattığını belirtmiştir. Milleti kolaylıkla elde ettiği cumhuriyeti sevinçle karşılamasını, ona sahip çıkmasını istemiştir. Şiirin sonunda ise geleceğe dair iyi temennilerini belirtmiş, ismini vermeden Mustafa Kemal Paşa'ya, cumhuriyete ve onun amillerine olumlu yaklaşım sergilemiştir. Orhan Seyfi'nin Fiske imzasıyla kaleme aldığı şiir şöyle idi:

“Yaşasın Cumhuriyet!

Yıktı ta kökünden köhne devleti,

Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti!

Yeni bir nizama koydu milleti,

Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti!

*

Alındı Sarayın başındaki taç,

Değildik çünkü biz vasîye muhtaç.

Milletin derdine bulundu ilaç,

Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti!

*

Saltanat kemikle diridir şimdi,

Ne kadar sevinsek yeridir şimdi.

Avrupa bizden çok geridir şimdi,

Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti!

*

Ararken bu nuru biz teleskopla,

Uyandık uykudan bir gece topla.

Arkadaş, bayram et, gül, sevin, hopla,

Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti!

*

Tüccar, işçi, memur, yaşasın!

Memleket dört başı mamur yaşasın!

Yaşasın, Reis-i Cumhur yaşasın!

Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti!

Fiske (Akbaba, 1 Kasım 1923, s.1)

Kaynak: Akbaba, 1 Kasım 1923, s.1.

1 Kasım tarihli *Akbaba*'da cumhuriyetin ilanına dair yukarıda verilen karikatür yayınlanmıştır. Ramiz imzalı karikatür “Cumhuriyet Düğünü” başlığını taşımıştır. Karikatürde cumhurbaşkanı seçilen Mustafa Kemal Paşa'nın cumhuriyeti temsil eden bir kadınla evlenmesi resmedilmiştir. Karikatürle, Mustafa Kemal Paşa'nın, milli iradenin tezahürü olarak gösterilen yönetim biçimi cumhuriyete ne kadar önem verdiği vurgulanmak istenmiştir. İsmet Paşa ise cumhuriyet gelininin, gelinliğinin kuyruk kısmının yerlere sürülmesini engellemeye çalışan bir aşk meleği olarak çizilmiştir. Bununla İsmet Paşa'nın da cumhuriyetin ilanı sürecine katkısı gösterilmiştir. Karikatürde Mustafa Kemal Paşa ve cumhuriyet gelinine hitap eden yaşlı kadın ise Celal Nuri Bey'dir. Karikatürün altında geçen ibarede Celal Nuri Nine olarak şu temennisiyle konuşturulmuştur: “Paşacığım, ikiniz bir yastıkta kocayınız inşallah!..” (*Akbaba*, 1 Kasım 1923, s.1)

Kaynak: Akbaba, 5 Kasım 1923, s.1.

5 Kasım 1923 tarihli *Akbaba*'nın ilk sayfasında cumhuriyetin ilanı sürecine dair Ramiz imzasıyla yukarıdaki karikatür yayınlanmıştır. Karikatürde Türkiye'yi temsil eden ve kanadında cumhuriyet yazan bir perinin göklere doğru çıktığı resmedilmiştir. Cumhuriyet rejimine kolaylıkla ve hızla kavuşan Türkiye, Avrupa ile kıyaslanmıştır. Karikatürün üst kısmında: “Henüz cumhuriyet

devrine vasıl olmamış Avrupa Devletleri motorsuz tayyare imaline uğraşırken Türkiye peri cumhuriyeti yükselere doğru uçuyor!” ifadelerine yer vermiştir. Karikatürün altında ise: “Yüksel, hünerinle kani olma/İhsan-ı Huda’ya mani olma” ibareleri yer almaktadır (Akbaba, 5 Kasım 1923, s.1). Bu ifadelerle, Avrupa’da bazı devletlerin cumhuriyet rejimine olan tereddütleri nedeniyle cumhuriyete halen geçemezken, Türkiye’nin hızla o süreci tamamladığı vurgulanmıştır. Cumhuriyetin ilanının Türkiye’yi hızla büyüteceğine, bu nedenle sürece destek olunması gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

8 Kasım tarihli gazetede, Akbaba imzasıyla Yusuf Ziya Bey, “Memleketimizin İsmi” ibaresiyle bir başyazı kaleme almıştır. Başyazısında, cumhuriyetin ilan edilmesi ve ülke ismine eklenmesinin önemli fakat onun yerleşmesinin daha da mühim olduğu fikrini savunmuştur. Cumhuriyet ilan edildiği zaman bazılarının bu gelişmeyi önemsemeyerek, sadece “Hükümete isim bulundu” ifadesini kullandıklarını hatırlatmıştır. Bir ismin değiştirilip yerine yenisinin yerleşmesinin önemli olduğunu çeşitli örneklerle savunmuştur. TBMM’de mebus olan Ağaoğlu Ahmet Bey gibi güçlü yenilik taraftarı birinin bile hala yeni tabirlere şaşırıldığını, bazen “Vekil Bey!” diyecek yerde eski alışkanlıklarla “Nazır Bey!” dediğini yazmıştır. Ahmed Bey’in bir kaç sene önce değiştirdiği ismine alışabildi mi? sorusunu da yönelterek: “Kendisinden bahs ederken kalemimizin ucuna her defasında ‘Ağa oğlu Ahmed’ yerine ‘Ahmed Ağayef’ gelmiyor mu?” ifadesini kullanmıştır. Yusuf Ziya Bey, yeni misaller de vermiştir: “Elan halifeye padişah, Ankara’ya taşra, İstanbul’a payitaht diyenler var.” Bu ifadeleri kullananların kötü niyetli olmadıklarını, istemeden ağızlarından kaçırdıklarını belirtmiştir. Yeni isim bulmanın ve herkesi buna alıştırmamanın önemli bir mesele olduğunu, Hükümete “cumhuriyet” isminin eklenmesini kendisinin de onayladığını ifade etmiştir. Kullanışlı bulmadığı “Büyük Millet Meclisi Hükümeti” tabirinin yerine “Türkiye Cumhuriyeti” ibaresinin daha pratik görüldüğünü yazmıştır. Bununla beraber Türkiye isminin İtalyanca olduğunu, dolayısıyla onun da değiştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Tunalı Hilmi veya Besim Atalay Beylerin başkanlığında bir encümen teşkil edilip hemen incelemelere başlanmasını yazmıştır. Bunun yapılacağına dair vaatlerin yeterli olmayacağını, Frenkçe bir mizah dergisindeki mebusun yapamayacağı şeyleri vaat etmesi örneğini göstermiştir (Akbaba, 8 Kasım 1923, s.1).

Akbaba’da ilerleyen günlerde cumhuriyetin yerleşmesinin önündeki sorunlara dikkat çekilmeye devam edilmiştir. Bunlardan biri de bireylerin kendine güven eksikliğiyle başka kişiler veya kurumlardan medet ummalarıdır. 15 Kasım tarihli sayıda Yusuf Ziya, “Sayesiz Olsun” ibareli bir başyazı kaleme almıştır. Başyazısında cumhuriyetin ilanı ile birlikte ülkede bireylerin kendilerine güvenmeleri ve başkalarının referansına ihtiyaç duymadan hareket etmeleri arzusunu paylaşmıştır. Cumhuriyetin ilanına kadar Türk toplumunda kendine güven duyma ve başkalarından medet ummak için “yağcılık yapma” davranışının adeta hastalık boyutlarına ulaştığı fikrini savunmuştur. Buna son verilmesi gerektiği çağrısında bulunmuştur. Yazısının başında, kendisini en fazla rahatsız eden ve sınırlendiren kelimelerden birinin “saye” olduğunu belirtmiştir. Ona göre saye kelimesi Osmanlı geçmişinde Bab-ı Ali’nin dalkavuk nezaketine uygundur. “Sayenizde” ifadelerini kullananların kalbinde zerrece hürmet ve samimiyet yoktur. Bu kelimeyi kullananlar sahtekârlık yapmakta ve kendilerinden tiksindirmektedirler. Yusuf Ziya Bey, sosyal çevrede bu gibi kelimeleri duyduğunda nasıl bir tepkide bulunduğunu yazısına şöyle eklemiştir:

“-Küçük mektebe başlatmışsınız!

-Sayenizde efendim!

-Terfi’ ettiğinizi duydum!

Sayenizde efendim!

Hatta bir defa: -Bir mahdumunuz dünyaya gelmiş! Diyen birine karşı:

-*Sayenizde efendim. Diye cevap verildiğini duydum. Gayri ihtiyari içimden fena bir küfür geçti...*”(Akbaba, 15 Kasım 1923, s.1).

Yusuf Ziya Bey’e göre Meşrutiyet’in ilanı öncesinde herkesin ağzında istisnasız padişahın sayesinde ifadesi bulunmaktaydı. Herhangi bir yerde karşılaşan iki kişiden birisine nasılsınız sorusu sorulduğunda “*Saye-i Şahanede rahatım!*” cevabı verilmekteydi. Bu ifadeyi kullanmak padişaha sadakatin ölçüsü olarak görülmekteydi. Hayatın her alanında, konusuna göre “saye” ifadesi sabit kalmakla beraber medet umulan kişi veya kurumlar zamana ve konusuna göre değişerek kullanılmıştır. Meşrutiyetle beraber “Saye-i Şahane” terk edilmekle beraber insanların tıynetindeki “yağcılık” gereği bu sefer de: “Saye-i Meşrutiyet” ortaya çıkmıştı. 31 Mart İsyanı’ndan önce “saye-i şeriat” diyenler çoğalırken muhalefetin şiddetlendiği zamanlarda ise “saye-i hamiyet” tabiri revaç bulmuştur. Yusuf Ziya Bey, cumhuriyetin ilanıyla birlikte milli hâkimiyetin tesis edildiğini, artık insanların kendi amaçlarına, başkalarına muhtaç kalmadan kavuştuklarına, kimsenin birbirine yağcılık yapmasına gerek kalmadığına, dolayısıyla “saye” tabirinin tamamen terkedildiğine inanmışken, birden Ankara’dan İstanbul’a gelen bazı kişilerin “saye-i cumhuriyet” ifadelerini kullandıklarını görünce hayal kırıklığına uğradığını ifade etmiştir. Böyle olması halinde İstanbul’da saye-i cumhuriyet tabirinin yayılabileceğini, saltanat ve meşrutiyette olduğu gibi cumhuriyetten de samimiyet beklenemeyeceğini ifade etmiştir. Bu hatırlatma ve uyarıları yaptıktan sonra yazısının sonunda şu çağrıda bulunmuştur: “*Bırakalım, cumhuriyet sayesiz, parlak ve münevver olsun*” (Akbaba, 15 Kasım 1923, s.1).

Akbaba’da Kanber mahlaslı bir muhabir, 14 Kasım’da Darülfünun Fars Edebiyatı eski muallimlerinden Mirza Hüseyin Daniş⁸ Han Şebistani ile Validehanı’ndaki odasında cumhuriyet hakkında bir mülakat yapmıştır. Mülakat 15 Kasım tarihli gazetede yayınlanmıştır. Mülakatta, karşılama konuşmalarının ardından muhabir Türkiye’deki cumhuriyetin ilanının İran’da nasıl değerlendirildiğini sorunca Hüseyin Daniş Bey, aslında İran’ın dünyanın en eski cumhuriyeti olduğunu, mizahi bir ifadeyle iddia etmiştir: “*İran dünyanın en esçi cumhuriyetiydi. Henüz adem oğullarının sakkal ve bıyıkları çıkmadan ve Kristof Kolomb tarafından conş eyleyen ay çeşf olunmadan evvel bizim Şebistan’dan Efgan ve Çin taraflarına kadar İran büyük bir cumhuriyetti.*” Muhabir, bu cevaba şaşırılmış görünerek, tarihsel kaynakların belirtilen dönemde İran’da şahlık rejiminin olduğunu hatırlatmıştır. Daniş Bey ise, İran’da şahlık ile cumhuriyetin aynı anda yürüdüğü cevabını vermiştir. Daha da ileri giderek cumhurbaşkanı makamından başka Tahran’da bir de parlamentonun, İsfahan’da Şura-yı Devlet, Hamedan’da ise 98 katlı bir Divan-ı Muhasebat dairesinin olduğunu iddia etmiştir. Muhabir, cumhuriyet fikrinin İranlılar arasında nasıl doğduğunu sorunca Daniş Bey, rivayetlerden bahsetmiştir. Ona göre Horasan diyarında zengin bir padişah varmış. 99 erkek evladı bulunduğundan geleceğe dair sürekli kaygı ve üzüntü içerisinde imiş. Bir gün akıllı ve zeki vezirlerinden birini huzuruna çağırılmış. Kendisinin

⁸ İstanbul’da doğdu. Babası Muhammed Hâşim İstanbul’a yerleşmiş İsfahanlı bir tüccardı. Farsça okuma yazmayı babasının yanında öğrenen Hüseyin Dâniş ilk ve orta öğrenimini tamamlayıp Mekteb-i Mülkiyye’ye girdi. Farsça ve Arapça’sını geliştirmek üzere Debistân-i İrâniyân adlı okula gitti. İstanbul’a gelen Cemâleddîn-i Efgâni’nin sohbetlerinde bulundu. Fransızca ve İngilizce’sini ilerletmek için özel hocalardan ders aldı. 1894’te İkdâm gazetesini yazı kuruluna girdi, ayrıca Servet-i Fünûn dergisinde Türkçe şiirler yayımlamaya başladı. 14 ay kadar Fransa, İngiltere, İsviçre, İtalya ve Mısır’ı dolaştı. Düyûn-ı Umûmiyye Dairesi’nde mütercim olarak göreve başladı. Bir süre sonra bu dairenin müdürlüğüne yükseldi. Bu görevde iken Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi’nde Farsça hocalığı yapmaya başladı. 1909’da Dârülfünun Edebiyat Fakültesi İran edebiyatı tarihi muallimliğine tayin edildi. Âkâ Mirza Ali Ekber Han’la birlikte Farsça Surûş adlı bir dergi yayımladı. İstanbul’un işgali sırasında bir dersinde Türkler’in medeniyetten yoksun ve barbar bir millet olduğunu iddia etmesi özellikle üniversite gençliği arasında büyük bir tepkiyle karşılandı. Bu olayın ardından Eylül 1922’de Ali Kemal, Cenab Şahabeddin, Rıza Tevfik ve Barsamyan Efendi ile birlikte Dârülfünun’dan istifa etmek zorunda kaldı. Düyûn-ı Umûmiyye’nin kaldırılması üzerine (1923) bir süre Osmanlı Bankası İstanbul Şubesi’nde başmütercim olarak çalıştı. 1934’te Tahran Üniversitesi İran ve Türk edebiyatı hocalığına kabul edildi. Rızâ Şah’ın Türkiye’yi ziyareti sırasında İran elçiliğinde bir göreve getirildi. Basın ataşesi olarak görev yaparken 1943’te Ankara’da öldü. Bkz. Hüseyin Dâniş maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/huseyin-danis>, e.t.13.06.2023.

ölmesinin ardından oğullarının taht kavgasına başlayıp birbirlerini yok edeceği endişesini ona açmış. Vezirden bu duruma bir çare üretmesini istemiş. Vezir, bir süre düşündükten sonra bulduğu çareyi Şaha bildirmiş. Şahın hemen tahttan feragat ederek yönetim şeklini cumhuriyete çevirmesini ve istirahatini teklif etmiş. Şah, vezirinin önerisini beğenmiş ve cumhuriyeti ilan etmiş. Daniş Bey'den bu rivayeti dinleyen muhabir ise şaşırarak ile inanmak arasında bir ruh halinde: "... demek ki ilk cumhuriyet bu şekilde ortaya çıktı" demiştir. Daniş Bey, ise kendisinin İran'da cumhuriyetin bu şekilde zuhur ettiğini bildiğini söylemiştir. Muhabir ise onun anlattıklarından tatmin olmuş gibi vedalaşarak oradan ayrılmıştır (Akbaba, 15 Kasım 1922, s.2).

Cumhuriyet'in ilanına İstanbul basınında eleştiriler yükselince, özellikle Rauf Bey'in açıklamaları Ankara nezdinde büyük rahatsızlık uyandırmıştı. Akbaba başyazarı Yusuf Ziya Bey, 29 Kasım 1923'te "Ankara'ya Mektup" ibaresiyle kaleme aldığı başyazarısında hükümetin İstanbul'daki cumhuriyet karşıtlığına dair endişelerini yersiz bulmuş, şehirdeki herkesin önceliğinin ekonomik sıkıntılarla mücadele olduğunu savunmuştur. Yazısının başında Ankara'da birçok ileri gelen kişinin, İstanbul'da muhalif cereyanların olduğuna, onların Hükümeti zayıflatmaya çalıştıklarına, hatta gizli bir program doğrultusunda hareket ettiklerine inandıklarını belirtmiştir. Özellikle Rauf Bey'in gazetelerde çıkan birkaç satırlık beyanatının da eklenmesiyle Hükümetin İstanbul'dan şüphe duymasına yol açtığını ifade etmiştir. Ankara'da İstanbul'daki bazı gazetelerin ve gazetecilerin cumhuriyete dair yazdıkları her eleştiriye cevap verilmesi anlayışının oluştuğunu belirtmiştir. Ankara'nın bu yaklaşımını abartılı ve gereksiz bulmuştur. Yusuf Ziya Bey'e göre Ankara, kendince olası bir tehlikeyi önlemeye çalışırken, aslında yanlış içerisindedir. Çünkü İstanbul'un kendine özgü hiçbir fikri olmadığı gibi cumhuriyet karşıtlığına dair meselelerden de haberi yoktur. İstanbul'da Rauf Bey'in beyanatını okuyanların hatırlarından, ne cumhuriyet aleyhtarlığı, ne de hilafet taraftarlığı geçmiştir. Herkes, onun beyanatını gazetede yer aldığı için okumuştur. Öyle ki okuyucu gazetenin diğer sayfasına geçince önceki sayfada ne okuduğunu dahi unutmuştur. Yusuf Ziya Bey, Ankara'nın İstanbul'da cumhuriyetin ilanına eleştirel gözle baktığına inandığı İstanbul'daki bazı gazetelerin halk üzerinde etkisinin bulunmadığını ileri sürmüştür. Onlara gerek İstanbul'da gerekse Ankara'daki gazeteler tarafından da cevaplar verildiğini belirtmiştir. Yusuf Ziya Bey'e göre İstanbul'da birkaç ittihatçıdan başka kendine özgü fikri olan kimse yoktur. Herkes ekonomik sıkıntılar nedeniyle hayatta kalma savaşı içindedir. Memurlar, Ankara'dan maaşlarının ödenmesini beklemektedirler.

Yusuf Ziya Bey, İstanbul'da en küçük derecede dahi cumhuriyet aleyhtarlığının bulunmadığı fikrini savunmuştur. İnsanların o günkü şartlarda en uygun usulün cumhuriyet olduğunu bildiklerini belirtmiştir. Tımarhanedeki delilerin bile cumhuriyet dışında bir idare tarzını arzu etmeyeceklerini yazmıştır. İstanbul'daki bazı gazetelerin, cumhuriyete dair eleştirel ifadeler kullanmalarının sebeplerini, farklı şeyler söyleyerek, okuyucuların dikkatini çekmek ve satış tirajlarını muhafaza etmek olarak göstermiştir: Aksi takdirde kimse okumadığı için baskı makinalarını dahi satılığa çıkarmak zorunda kalacaklarını ifade etmiştir. İstanbul'daki vatandaşların cumhuriyet taraftarlığından veya karşıtlığından ziyade ekonomik açıdan hayatta kalma mücadelesinden başka bir meylinin bulunmadığını Nasrettin Hoca fıkrası örneğiyle anlatarak yazısına son vermiştir:

"Burada ekseriyetle hangi tarafa meyil olduğu merak ediliyorsa haber vereyim ki herkes pabucunun istikametine müteveccih. Anlaşılmadı mı? İzah edelim:

Nasrettin Hoca'ya birisi: -Irmağa girip yıkandığım zaman hangi istikamete tevcih etmek efdaldır? Diye sormuş. Hoca da:

-Pabuçlarını koyduğun tarafa dön ki, biri aşırmasın diye cevap vermiş.

Kış geliyor, pahalılık malum. Onun için herkes başını eğmiş pabucuna bakıyor. 'Yenisini nasıl alacağım?' diye düşünüyor. Şimdiki halde herkesin meşgul olduğu mesele bu... (Akbaba, 29 Kasım 1923, s.1).

Yusuf Ziya Bey, İstanbul'daki cumhuriyete muhalif cereyanın önemsiz olduğu mesajını Ankara'ya verirken sonraki sayısında "Hükümeti Tenkit" ibareli başyazısının satır aralarında kendisi de cumhuriyete muhalifleri eleştirmiştir. Yazar, İstanbul'daki gazetelerde son zamanlarda hükümete genel anlamda muhalefet meylinin dikkat çektiğini belirtmiştir. Gazetelerin, İkinci Dönem TBMM seçimlerinden önce farklı bir tavırla hareket ederlerken, seçimlerden sonra muhalefete geçmelerini tenkit etmiştir (Akbaba, 3 Aralık 1923, s.1).

Akbaba, 23 Temmuz Hürriyet bayramı tarihinden hareket ederek "23 Temmuz'da Duyduklarımız" başlığı altında Tanin gazetesi idarecilerini cumhuriyeti kendi çıkarları doğrultusunda kullanan ittihatçılar olarak göstermiştir. Tanin İdarehanesi'nde biri yönetici, diğeri Müştak adında bir çalışanın arasında yaşanmış gibi bir diyalog kurgulanmıştır:

"-Müştak, bu gece sokağa, "Yaşasın C." Yazılı büyük bir fener as!

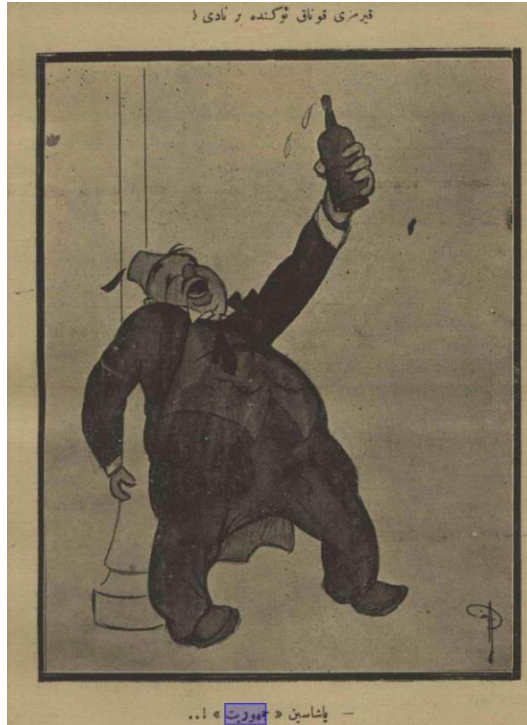
- "Yaşasın C." Nedir?

-Canım bunda anlaşılacak ne var, başkalarına "Yaşasın Cumhuriyet" deriz, biz bize "Yaşasın Cemiyet" diye okuruz." (Akbaba, 24 Temmuz 1924, s.1).

7 Mayıs 1924'te Yunus Nadi Bey, İstanbul'da Cumhuriyet adlı gazete çıkarmıştı. Akbaba, Yunus Nadi'nin gazetenin adına, rejimin ismini vermesini eleştirmiştir. Geçmişte İttihat ve Terakki üyesi olan Yunus Nadi'nin Meşrutiyet dönemindeki kötü idarede payı olduğunu, şimdi de cumhuriyeti kendi çıkarlarına alet ettiği görüşünü savunmuştur. 24 Temmuz tarihli Akbaba, İlanlar Şirketi'nden Cumhuriyet gazetesine verilmiş gibi gösterilen bir ilanda kurguladığı diyalogda cumhuriyet rejimiyle, Cumhuriyet gazetesinin eş sesliği üzerinden okuyucuya mesaj vermiştir:

"-Meşrutiyetin ilanı hakkındaki fikriniz nedir?

-Hiç bu kadar pahalı ilan görmedim, bir kelimenin ilanı için koca bir memleket verdik, Hâlbuki biz "cumhuriyet"e satırı yirmi kuruştan ilan yaptırıyoruz (Akbaba, 24 Temmuz 1924, s.1)

Kaynak: Akbaba, 25 Ağustos 1924, s.4.

25 Ağustos tarihli *Akbaba*'da yayınlanan Ramiz imzalı karikatürde de Yunus Nadi Bey'in cumhuriyeti çıkarlarına alet ettiği iddiasını sürdürmüştür. Karikatürün üstünde "Kırmızı Konak Önünde Bir Nadi", altında ise: "Yaşasın 'Cumhuriyet'!..." ibaresi yer almaktadır (Akbaba, 25 Ağustos 1924, s.4). Cumhuriyet gazetesi sahibi Yunus Nadi Bey, fraklı bir kıyafetle ve elinde şarap şişesini kaldırarak "Yaşasın Cumhuriyet!" diye bağırarak resmedilmiştir. Hitabındaki cumhuriyetin rejim değil kendi gazetesiymiş gibi gösterilerek cumhuriyeti çıkarlarına alet olarak kullandığı mesajı verilmiştir.

SONUÇ

Akbaba, Milli Mücadele yıllarından 1977'lere kadar kısa zamanlı kesintiler dışında dönemine ayna tutmayı başarabilmiş bir mizah gazetesidir. Gazetenin uzun yıllar varlığını sürdürebilmesinin en önemli sırrı kuşkusuz sahibi Yusuf Ziya Ortaç ve ortağı Orhan Seyfi Orhon başta olmak üzere yetenekli ve tecrübeli yayın kadrosu ve Cumhuriyet Halk Partisi'yle olan yakın ilişkileriydi. Zamanının gelişmelerine mizahi bir bakış açısıyla yaklaşan *Akbaba*, kamuoyunun büyük ölçüde dikkatini çekebilmiştir. Ayrıca Yusuf Ziya Bey'in farklı dönemlerde dahi siyasal erklerle iyi ilişkiler kurabilmesi ve onlardan destek bulmayı başarabilmesi de gazetenin ömrünün uzamasında ana amillerdendir. Gazete, Atatürk ve Milli Şef (1923-1950) dönemlerinde devrimlerin halk üzerinde kökleşmesi vazifesini üstlenmiş ve bu doğrultuda yayın faaliyetlerini sürdürmüştür. Karşılığında ise CHP'den farklı şekillerde destekler almıştır. İsmet İnönü sonrasında iktidara gelen Demokrat Parti döneminde de siyasal gücü elinde tutanlarla ilişkilerini geliştirmeyi başarmıştır. CHP'den uzaklaşarak Başbakan Adnan Menderes ile yakın temas kurmuştur. Bu ilişkiyi gazetesini ayakta tutma adına da kullanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin yakın dönem basın hayatına damgasını vurmuş olan *Akbaba*, cumhuriyetin ilanı sürecini yakından takip etmiştir. Başyazılar, köşe yazıları, kurgu diyalogları, mülakatlar ve şiirler ile mizahi perspektiften cumhuriyetin ilanı sürecini kamuoyuna taşımıştır. *Akbaba*, bir ay öncesinde anayasa değişikliği yoluyla cumhuriyetin ilan edileceğini sayfalarına taşımıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla gerçekleşen hükümet bunalımı sırasında, bakanların kendi istekleri dışında koltuklarını bırakmak zorunda kaldıkları fikrini savunmuştur. *Akbaba*, cumhuriyetin ilanını ise desteklemiştir. Cumhuriyet'in o an için uygulanacak en iyi rejim olduğuna, aksinin düşünülmemeyeceğine inanmıştır. Bununla beraber cumhuriyetin ilanından ziyade onun içselleştirilmesi gerektiği fikrini savunmuş ve bir ölçüde kamuoyunun sesi olmuştur. İstanbul'da cumhuriyetin ilanı usulüne dair bazı gazetelerin eleştirilerinin Ankara tarafından ciddiye alınmaması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Fakat kısa süre sonra *Akbaba* da Ankara gibi bu gazeteleri ve gazetecileri eleştirmeye başlamıştır. Meşrutiyet denemesinin İttihatçıların keyfi uygulamalarıyla başarısız olduğunu sıklıkla vurgulayarak aynı hataların tekrar edilmemesi gerektiğine dikkat çekmiştir. İttihatçıların yeni durumda kendi çıkarları için cumhuriyeti kullandıklarını ileri sürmüştür. Onların cumhuriyeti sahiplenmelerinde samimi olmadıklarını, çıkarıcı bir yaklaşımda buldukları fikrini işlemiştir. Cumhuriyeti yaşatmak için ona dengeli yaklaşılmasını ne abartılı yaklaşılmasını ne de tamamen ihmal edilmesini istemiştir. Cumhuriyet'in Mustafa Kemal Paşa önderliğinde, vatan ve millet gibi sağlam temelleri olduğunu, dolayısıyla gelecekte herkesin emin olabileceği düşüncesini savunmuştur.

KAYNAKÇA

Akbaba (1922, 11 Aralık). s.1.

Akbaba (1923, 1 Kasım). s.1,4.

Akbaba (1923, 5 Kasım). s.1.

Akbaba (1924, 25 Ağustos). s.4.

Akbaba (1924, 24 Temmuz). İlanat Şirketinde, s.1.

Akbaba (1924, 24 Temmuz). Tanin İdarehanesinde, s.1.

Akbaba, (1935, 23 Kasım). s.1.

Akbaba, (1936, 30 Mayıs). s.1.

Akbaba (1956, 16 Ağustos). s.1.

ALKAN. M.Ö. (1994). En Doğru Bildiğimizden Kuşkulamak-8: Cumhuriyet'ten Habersiz Cumhuriyetin İlanı ve İlk Reis-i Cumhuriyet Seçimi. *Toplumsal Tarih*, S.248, s.48-58.

ATATÜRK, M.K. (1997). *Nutuk (1919-1927)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1997). C.I, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

DABCA, Fon: 10.0.0.0, Kutu: 176, Gömlek: 532, Sıra: 1, lef. 12-13, 58-79, 87-92.

DABCA, Fon: 30.1.0.0, Kutu: 131, Gömlek: 851, Sıra: 5, lef. 2-3.

DABCA, Fon: 30.1.0.0, Kutu: 19, Gömlek: 108, Sıra: 31, lef. 1-7.

DABCA, Fon: 30.10.0.0, Kutu: 83, Gömlek: 550, Sıra: 10, lef. 2-6.

DABCA, Fon: 30.18.1.1, Kutu: 10, Gömlek: 32, Sıra: 3, lef. 1-2.

DABCA, Fon: 30.18.1.1, Kutu: 14, Gömlek: 34, Sıra: 4, lef. 1-2.

DABCA, Fon: 30.18.1.1, Kutu: 16, Gömlek: 70, Sıra: 16, lef. 2-3.

DABCA, Fon: 30.18.1.1, Kutu: 8, Gömlek: 45, Sıra: 18, lef. 1-2.

DABCA, Fon: 30.18.1.2, Kutu: 151, Gömlek: 75, Sıra: 5, lef. 13.

DABCA, Fon: 30.18.1.2, Kutu: 57, Gömlek: 69, Sıra: 19, lef. 1.

DABCA, Fon: 30.18.1.2, Kutu: 58, Gömlek: 72, Sıra: 15, lef. 1.

DABCA, Fon: 30.18.1.2, Kutu: 60, Gömlek: 92, Sıra: 12, lef. 1.

DABCA, Fon: 30.18.1.2, Kutu: 65, Gömlek: 46, Sıra: 14, lef. 1.

DABCA, Fon: 30-10-0-0/Kutu: 3, Gömlek: 14, Sıra: 5, lef.2-3.

DABCA, Fon: 490.1.0.0, Kutu: 12, Gömlek: 65, Sıra: 11, lef. 1.

DABCA, Fon: 490.1.0.0, Kutu: 1325, Gömlek: 401, Sıra: 1, lef. 1-207.

- DABCA, Fon: 490.1.0.0, Kutu: 16, Gömlek: 83, Sıra: 4, lef. 1-97.
- DABCA, Fon: 490.1.0.0, Kutu: 1325, Gömlek: 401, Sıra: 1, lef. 153, 156, 162.
- DABCA, Fon: 10.0.0.0, Kutu: 176, Gömlek: 532, Sıra: 1, lef. 37.
- DEMİRCİ, C. (2005). Mizah Dergimizdeki Yazının Serüveni. *İmge Öyküler*, S.5, s.76-81.
- Hüseyin Dâniş maddesi. İçinde, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/huseyin-danis>, Erişim Tarihi: 13.06.2023.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon: 10.0.0.0, Kutu: 176, Gömlek: 532, Sıra: 1, lef. 83.
- KANBER. (1923, 15 Kasım). Cumhuriyet Hakkında Hüseyin Daniş Bey'in Fikri. *Akbaba*, s. 98, s.2.
- KARABEKİR, K. (1993). *Paşaların Kavgası*. İstanbul: Emre Yayınları.
- KILIÇER, G. S. (2012). *Türkiye'de Modernleşme ve Gündelik Yaşam: Akbaba Üzerine Bir İnceleme (1929-1938)* (Basılmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- NESİN, A. (1973). *Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı*. İstanbul: Akbaba Yayınları.
- ORBAY, R. (1993). *Cehennem Değirmeni, Siyasî Hatıralarım*, C.2. İstanbul: Emre Yayınları.
- ORHON, O. S./Fiske. (1923, 1 Kasım). Yaşasın Cumhuriyet. *Akbaba*, S.95, s.1.
- ORTAÇ Y. Z./Akbaba. (1923, 24 Temmuz). Ankara'ya Mektup. *Akbaba*, S.103, s.1.
- ORTAÇ Y. Z./Akbaba. (1923, 27 Eylül). Cumhuriyet. *Akbaba*, S.85, s.1.
- ORTAÇ Y. Z./Akbaba. (1923, 8 Kasım). Memleketimizin İsmi. *Akbaba*, S.97, s.1.
- ORTAÇ Y. Z./Akbaba. (1923, 15 Kasım). Sayesiz Olsun. *Akbaba*, S.98, s.1.
- ORTAÇ Y. Z./Akbaba. (1923, 3 Aralık). Hükümeti Tenkit. *Akbaba*, S.104, s.1.
- ORTAÇ. Y.Z. (1996). *Bizim Yokuş*. İstanbul: Akbaba Yayınları.
- ÖNAL, M. (1986). *Yusuf Ziya Ortaç*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- SAYGILI, H.-KONAR E. (2021) Türkiye'nin 1950'li Yıllarına Mizah Gözüyle Bakmak: Akbaba Dergisi (1952-1960). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C.8, S.2, s.589-626.
- SİPAHİOĞLU, A. (1999). *Türk Grafik Mizahı*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- TBMM Zabıt Ceridesi* (1968). Devre: 2, C.VII, Ankara: TBMM Matbaası.
- TONGA. N. (2008). Türk Edebiyatı Tarihinde Mühim Bir Mecmua: Akbaba (1922-1977). *Turkish Studies*, C.III, S.2, s. 665-679.
- TONGA. N. (2012). İki Bacanağın İki Kardeş Mecmuası: Akbaba ve Çınaraltı. *Değirmen Yüzyılım Dergileri 1900-2000 Özel Sayısı*, S.29-30-31, s. 62-75.

ÜÇÜNCÜ. U. (2011). *İkinci Dönem TBMM'de Bir Muhالیfın Portresi Kadirbeyzade Zeki Bey*. Konya: Çizgi Kitapevi.

Vatan (1923, 5 Kasım). Meclis'teki Yegâne Müstakil Me'bus, s.4.